

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Kertu Paal

**REKONSTRUEERITUD AJALOOLISE ELUHOONE
VÄLISILME SÄILIMINE AEGVIIDU, AMBLA JA
JÄRVA-JAANI NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Kateriin Ambrozevits (MA)

Üllar Alev (PhD)

Tallinn 2024

Autorideklaratsioon

Töö autorina kinnitan, et

- 1) käesolev lõputöö on minu isikliku loomingulise töö tulemus, seda ei ole osaliselt ega tervikuna kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud;
- 2) töös sisalduva(te) originaalse(te) teos(t)e loomisega seotud isiklikud autoriõigused kuuluvad minule kui töö autorile ja teos(t)ega seotud varalisi õigusi kasutatakse vastavalt Eesti Kunstiakadeemias kehtivale korrale;
- 3) olen koostanud töö iseseisvalt ning kõik selle koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on töös nõuetekohaselt viidatud.

/allkirjastatud digitaalselt/

Kuupäev ja aasta: 21.05.2024

Autori nimi: Kertu Paal

Õppekava: Muinsuskaitse ja konserveerimine

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1. VÄÄRTUSED	7
2. HOONETE ANALÜÜS JÄRVAMAA KOLME ASULA NÄITEL	10
2.1. Aegviidu.....	10
2.1.1. Ajalooline ülevaade.....	10
2.1.2. Hoonete analüüs.....	13
2.2. Ambla.....	21
2.2.1. Ajalooline ülevaade.....	21
2.2.2. Hoonete analüüs.....	23
2.3. Järva-Jaani.....	30
2.3.1. Ajalooline ülevaade.....	30
2.3.2. Hoonete analüüs.....	32
3. ASULATE OMAVAHELINE VÕRDLUS JA JÄRELDUSED	41
3.1. Värivivalik.....	43
3.2. Aknad.....	45
3.3. Piirdeliistud.....	48
3.4. Katusekate.....	50
3.5. Muud läbivad tähelepanekud.....	51
KOKKUVÕTE	54
KASUTATUD ALLIKAD	56
ILLUSTRATSIOONIDE LOETELU	61
SUMMARY	69
Lisa 1: Aegviidu valimi tänapäevased ja ajaloolised fotod	
Lisa 2: Ambla valimi tänapäevased ja ajaloolised fotod	
Lisa 3: Järva-Jaani valimi tänapäevased ja ajaloolised fotod	
Lisa 4: Ankeet	

SISSEJUHATUS

Bakalaureusetöö on seotud Euroopa Liidu roheleppega, mis näeb ette kliimaneutraalsuse aastaks 2050. Eesti võttis 2020. aastal vastu hoonete rekonstrueerimise pikaajalise strateegia, mille eesmärk on 2050. aastaks rekonstrueerida energiatõhusaks ehk vähemalt energiaklassi C lisaks muule 100 000 üksikelamut.¹ Selline nõue ohustab ajalooliste hoonete, mis pole riiklikul ega kohalikul tasandil kaitstud (nn määratlemata pärand), ning seeläbi Eesti asulates välja kujunenud iseloomuliku tänavapildi säilimist. Seetõttu on vaja anda omanikele rekonstrueerimissoovitusi ja pakkuda tehnilisi lahendusi, mis toetaksid ajalooliste väärtuste säilimist.

Eelnevast tõukuvalt alustati Eestis teadus- ja arendusprojektiga Life IP BuildEST, mille üks eesmärk on välja töötada tehniliselt korrektseid rekonstrueerimislahendusi ajalooliste hoonete energiatõhususe tõstmiseks. Alustuseks kaardistatakse olemasolevat olukorda, bakalaureusetöö on osa sellest protsessist. Seejärel on võimalik hinnata, millistele konstruktsioonitüüpidele on juhiseid enim vaja. Kusjuures vähem on uuritud just eramuid, väikeseid kortermaju ja miljööväärtuslike alade hoonestust, millega see töö tegeleb.²

Valitud näidisasulad Aegviidu, Ambla ja Järva-Jaani asuvad Järva maakonnas lähestikku. See piirkond võeti vaatluse alla, kuna autori juured on sealtkandist pärit ning seetõttu huvi piirkonna vastu suurem.

Töö eesmärk on kaardistada Järvamaa kolme asula näitel ajalooliste hoonete välisilme muutumist ajas, rekonstrueerimislahendusi ning hinnata nende arhitektuurse iseloomu säilimist. Uurimuse tulemusena tuuakse välja, millised valikud hoone eripära säilimist ei toeta. Selle töö kontekstis tuleks ajaloolist väärtust mõista kui ajastutruud välisilmet, mis ei tähenda, et rekonstrueerides peaks üks-ühele konkreetse maja välisilmet säilitama.

Eesmärgist lähtuvalt on uurimisküsimusteks, millised on senised rekonstrueerimispraktikad konkreetsetes piirkonnas ning kuidas oleks rekonstrueerides võimalik tagada võimalikult ajastutruu välisilme.

Lahenduse leidmiseks analüüsitakse peamiselt piltide, aga ka paikvaatluse põhjal Aegviidu, Ambla ja Järva-Jaani vanemate tänavate ääres olevaid hooneid. Hoonete valimis on mõned mälestised, millest kõik asuvad Aegviidus: Raudtee 4 elamu (reg nr 2666), Raudtee 8 elamu (reg nr 2667) ja Aegviidu jaama pumbamaja (reg nr 2673). Mitmed teised objektid jäävad

---

¹ Renoveerimislaine. – Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, <https://mkm.ee/ehitus-ja-elamumajandus/elamud-ja-hooned/renoveerimislaine> (vaadatud 29. IV 2024).

² Life IP BuildEST koduleht, <https://kliimaministeerium.ee/buildest> (vaadatud 30. XII 2023).

miljööväärtuslikele aladele, millest üks on Ambla–Tamsalu tee äärne hoonestus ja teine Järva-Jaani alevi keskus Pika tänava ääres. Valimis olevad hooned on peamiselt elumajad. Hoonetele, mis pole mälestised ega paikne miljööväärtuslikus alas, ei laiene muinsuskaitsealised piirangud ega seadused. Esmalt tutvuti valitud asulate ajaloo ja arenguga ning seejärel võrreldi konkreetsete hoonete ajaloolisi fotosid tänapäevastega. Lisaks pildianalüüsile kasutati juhendaja Üllar Alevi täidetud ankeeti 2023. aasta suvest, mis valmis paralleelselt hoonete valimi esmase pildistamisega. Ankeedis on küsimused algupäraste säilinud detailide, sokli, fassaadi, avatäidete, katusekatte, tehnosüsteemide ja tarindite tehnilise seisukorra kohta.

Selguse huvides tuleb märkida, et muinsuskaitseadus ja ehitusseadustik ei kasuta ajalooliste hoonete korda tegemise puhul samu mõisteid. Muinsuskaitseadus kasutab mõistet restaureerimine § 7, kus seda seletatakse kui: „tegevust, millega fikseeritakse mälestise või muinsuskaitsealal asuva ehitise autentne seisund, eemaldades vajaduse korral vähem väärtuslikke ja ilmet rikkuvaid elemente ja kihistusi ning taastades puuduvaid ja kahjustunud osi teaduslikult põhjendatud kujul ja meetodil, tuginedes originaaldokumentidele ning uuringutele.“³ Ehitusseadustikus sellist mõistet ei esine, seal on § 4 lg 3 lahti seletatud rekonstrueerimine, mis tähendab ehitise ümberehitamist, mille käigus olemasoleva ehitise omadused muutuvad oluliselt.⁴ Sellest lähtuvalt võib väita, et energiatõhususe tõstmiseks tehtavad tööd on rekonstrueerimine ning just seda terminit kasutatakse töös läbivalt. Muinsuskaitse ringkonnas kasutatakse lisaks mainitutele veel mõistet renoveerimine, mida ei leia kummastki seadusest. Üldiselt mõistetakse selle all ehitise uuendamist, töö mahust ja eesmärgist olenemata.

Samuti tuleb täpsustada, et bakalaureusetöös kasutatakse terminit terviklik rekonstrueerimine sellisel juhul, kui hoone välispiirded on terviklikult soklist katuseni rekonstrueeritud. Kuna hooneid on hinnatud ainult välisel vaatlusel, siis ei saa kindlaks teha, kas on vahetatud ka kütte-, ventilatsiooni- ja elektrisüsteemid. Osaline rekonstrueerimine tähendab töös seda, et mõni piirdetarind on rekonstrueeritud, kuid mitte kõik.

Life IP BuildEST raames on lähiaastatel valminud erinevad uuringud, mis on laiemalt seotud ajalooliste majade energiatõhususe tõstmisega, näiteks „Väikeelamute renoveerimise

---

³ Muinsuskaitseadus, 2019. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019013> (vaadatud 20. X 2023).

⁴ Ehitusseadustik, 2015 [täiendatud 2023]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/130062023003> (vaadatud 20. X 2023).

tõhustamine“.⁵ Lisaks on uuritud omanike võimekust, teadmiseid ja suhtumist rekonstrueerimisse uuringuga „Maapiirkondade eramajaomanike renoveerimisvõimekus ja valmidus“.⁶ Samuti konkreetsete piirkondade praktikat, et näha, milliseid valikuid tegelikult langetatakse „Maa-eramute seisukord ja renoveerimise praktika Esna-Kareda piirkonna näitel“.⁷

Lõputöö põhiosa on jagatud kolmeks peatükiks. Väärtuste peatükk seletab lahti, mida ajalooliste hoonete juures hinnata. Kõige mahukam on teine peatükk, kuhu on alapeatükkidena koondatud kokkuvõtte asula ajaloo, seejärel valimi hoonete analüüs, nii iga asula kohta eraldi. Hoonete analüüsis pole lahti kirjutatud iga valimis olnud hoonet, valitud on nii iseloomulikumaid kui ka vastupidi eristuvaid näiteid, et saada asulast ülevaade. Viimane peatükk on asulate omavaheline võrdlus ja hoonete analüüsist johtuvad järeldused. Valimi hooned on välja valinud Üllar Alev lähtuvalt BuildESTis määratletud uurimisvaldkonnast ja eesmärkidest. 2024. aasta kevadel viis autor uuesti täies mahus paikvaatluse läbi, kus pildistas üle detaile ja vahepeal toimunud muudatusi.

Ajalooliste piltide leidmiseks kirjutati kohalikele muuseumidele, raamatukogudele ja kogudustele, kuid neil oli jäädvustusi sündmustest, inimestest ja olulisematest avalikest hoonetest, mitte elamutest. Ajaloolisi pilte leiti Muuseumide Infosüsteemist (edaspidi MuIS), Hansa Antiigi veebilehelt,⁸ Rene Viljati raamatutest „Ambla vanadel fotodel“ ja „Järva-Jaani vald vanadel ja uutel pildidel“ ning Aegviidu pilte saadi kohaliku elaniku kogust. Kasutati ka *Google Mapsi* vanemaid tänavavaateid, et muutuseid tuvastada. Lisades on MuISst leitud ajaloolisi pilte ka nendest majadest, millest lähemalt ei kirjutata.

Kasutatud illustratsioonide nimekiri on töö lõpus. Kõigi valimis olnud hoonete fotod, ja mõnede puhul lisapildid erinevatest vaadetest, on olemas lisades.

Täna südamest oma juhendajaid, kes aktiivselt kaasa mõtlesid ja arutelusid tekitasid, pakkudes erinevaid vaatenurki. Soovin tänada ka Tiina Lõugast, kes entusiastlikult jagas oma teadmisi Aegviidu hoonete kohta ning heldel käel fotosid isiklikust kogust.

---

⁵ Poliitikakujundamine. – BuildEST, <https://kliimaministerium.ee/buildest/poliitikakujundamine> (vaadatud 29. IV 2024).

⁶ Uuring: Maapiirkonna eramuomanike renoveerimisvõimekus ja -valmidus. – Maaarhitektuuri Keskus, https://maaarhitektuur.ee/wp-content/uploads/2023/10/Maapiirkonna-eramuomanike-renoveerimisvoimekus-2023_25.01.2024.pdf (vaadatud 17. III 2024).

⁷ Uuring: Maa-eramute seisukord ja renoveerimise praktika Esna-Kareda piirkonna näitel. – Kliimaministerium, https://kliimaministerium.ee/sites/default/files/documents/2024-03/Maaeramute%20seisukord%20ja%20renoveerimise%20praktika%2C%20Esna-Kareda%20n%C3%A4itel_0.pdf (vaadatud 10. IV 2024).

⁸ Hansa Antiigi koduleht, <https://hansaantiik.ee/galleries/> (vaadatud 14. XII 2023).

1. VÄÄRTUSED

Esimene, kes teaduslikult väärtustest kirjutab, on Alois Riegl oma 1903. aastal ilmunud teoses „*Der moderne Denkmalkultus, sein Wesen und seine Entstehung*“. Väärtuseid, mida ühe hoone juures hinnata on mitmeid. William Morris ja John Ruskin toovad oma kirjutistes välja pärandi vanuse-, sotsiaalse-, kunsti- ja haridusväärtuse.⁹ Kurmo Konsa on üles loetlenud üle 25 erineva väärtuse kategooria, mille hulka kuuluvad lisaks eelmainitule näiteks autentsus, mälestus-, kasutus- ja ajaloo väärtus. Pärandi puhul on väärtused võtmeküsimus, kuna nendest sõltub, mida konkreetse objekti puhul alles hoida tuleb ja kuidas selle eest hoolt kanda. Juhul kui ajaloolise hoone materjal pole eriti väärtuslik, aga sellega on seotud mõni kuuluis ajalooline isik, siis on puhtalt hoone olemasolu väärtuslik, mitte näiteks fassaadimaterjali või ajalooliste akende säilitamine. Kuna väärtused võivad ajas muutuda, siis tuleb iga objekti puhul arvesse võtta hetkeseid väärtuseid ning langetada otsus nende põhjal, järgmine põlvkond saab vajadusel need otsused ümberhinnata, mistõttu on pärandiküsimused paljuski seotud poliitikaga.¹⁰ Pärandi puhul pole esmatähtis ükskõik millise materjali säilitamine lihtsalt säilitamise põhimõtte pärast, vaid selle materjali säilitamine seetõttu, kuna sellele on antud mingi väärtus.¹¹ Näiteks vana maja saelõikeliste sarikate väärtuseks võib olla see, et need on omased teatud ajastu hoonele ja on käsitööna valmistatud.

Bakalaureusetöös on vaatluse all keskmiselt saja aasta vanused elamud. Peamisteks väärtusteks nende hoonete puhul on vanuseväärtus, asula kontekstis miljööväärtus, emotsionaalne-, majanduslik-, teatud juhtudel sotsiaalne- ning mõne üksiku hoone puhul konkreetse materjali kasutamise väärtus. Vanuseväärtus tuleneb sellest, et valimis olevad hooned on osa asula hoonestuse vanemast kihistusest, mis peegeldavad asula kujunemise lugu. See omakorda moodustab miljööväärtuse, kuna kõnealused hooned asetsevad asulas lähestikku ja moodustavad terviku, mis esindab peamiselt vabariigiaegset arhitektuuri ja ehitustraditsiooni. Emotsionaalne väärtus on seotud omaniku suhtumisega oma majja. Kui hoonega on seotud näiteks olulised mälestused, siis on suurem tõenäosus, et omanik soovib oma maja säilitada ning seejuures teha seda võimalikult muutumatul kujul. Majanduslik väärtus on eraldi välja toodud, kuna kõik kõnealused hooned on ühtlasi kinnisvara, mis kuulub

---

⁹ K. Konsa, *Laulupidu ja verivorst: 21. sajandi vaade kultuuripärandile*. Tartu: Tartu Kõrgem Kunstikool, 2014, lk 67.

¹⁰ K. Konsa, *Laulupidu ja verivorst*, lk 52–55.

¹¹ E. Avrami, R. Mason, M. de la Torre, *Values and Heritage Conservation: Research Report*. Los Angeles 2000, lk 7. – The Getty Conservation Institute, https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/valuesrpt.pdf (vaadatud 9. IV 2024).

kellelegi ning mille majandusliku väärtuse hoidmine või tõstmine võib omaniku jaoks oluline olla. Sotsiaalne väärtus, mis on esimest korda välja toodud Burra hartas 1979. aastal,¹² on seotud sellega, kui palju kogukond mingit hoonet väärtustab. Usun, et selliseid hooneid, mille üle kogukond uhke on ja millest räägitakse, leidub ka selle töö valimis, näiteks Mihkelsoni projekteeritud maja Aegviidus Pärna 7 (ill 21). Konkreetse materjali kasutamise väärtus tuleb kõige paremini välja Ambla, Pikk 13 juures (ill 49), kuna maja välisviimistlus on üleni eterniitplaatidest, mis on ebaharilik ja seetõttu väärtuslik lahendus.

Ajaloolistel hoonetel on muinsuskaitseja vaates teatud väärtused, mis ei pruugi kattuda omaniku arusaamaga, kuna tema hindab teisi omadusi, mistõttu esinevad tihti huvide konfliktid. Omanik soovib, et tema kodu oleks soe ja kütmisele ei kuluks palju raha, muinsuskaitseja soovib säilitada hoone eripära, ajaloolist välisilmet ja kasutuskõlblikkust. „Leian, et nii, nagu on oluline teadlikult säilitada, on vajalik ka teadlikult lahti lasta ning lubada muutustel sündida. Protsess, kus osa eelmiste põlvkondade ehituspärandist on ümber kujundatud kaasaja vaimus, on alati toimunud ja jääbki toimuma,“ kirjutab ehituspärandi spetsialist Maris Mändel oma doktoritöös.¹³ Bakalaureusetöös on peamiselt käsitletud maju, mis pole mälestised, paljud neist kuuluvad miljööväärtuslikesse aladesse ning loovad ühise ansambli, mis väärib hoidmist ja on kindla ajastu arhitektuuri edasikandja, sellegipoolest ei saa vana hoidmisega liiale minna nagu ka Maris Mändeli kirjutatust kajastub. Materjalide vahetamine võib olla hea võimalus hoone energiakulude vähendamiseks ja seda ei saa omanikele pahaks panna. Sellegipoolest on võimalik valida, millise raamijaotusega on uued aknad, kas uus laudis on profiiliga või ilma ja millised on piirdeliistud. Need on kõik väikesed detailid, mis mõjutavad oluliselt hoone üldmuljet.

2023. aasta suvel tellis SA Eesti Vabaõhumuuseumi maaarhitektuuri keskus uuringu „Maapiirkondade eramajaomanike renoveerimisvõimekus ja valmidus“ selgus, et omanikud, kelle majad on ehitatud enne Nõukogude Venemaa okupatsiooni (so enne 1940. a) soovivad rohkem säilitada oma kodu algupärast ilmet, kui need, kelle kinnisvara on nõukogudeaegne. Sellegipoolest on majaomanike esimene eesmärk, miks hoonet üldse rekonstrueerima hakatakse, energiakulude vähendamine. 72% uuringus osalenutest usub, et energiatõhusust on

---

¹² The Burra Charter 1979. Revision X 2013. – Australia ICOMOS, <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> (vaadatud 16. III 2024).

¹³ M. Mändel, Tehiskivimaterjalid Eesti 20. sajandi arhitektuuris: kasutuslugu ja väärtustamine. Doktoritöö, Eesti Kunstiakadeemia, muinsuskaitse ja konserveerimise osakond. Tallinn, 2019, lk 40.

võimalik saavutada samaaegselt algupärase arhitektuuri säilitamisega.¹⁴ Bakalaureusetöö keskmes olevate hoonete omanikke ei küsitletud, kuid hoonete välisilmest võib välja lugeda, kui paljud neist ajaloolise välisilme säilitamisele oma kodu rekonstrueerides on mõelnud.

Maaarhitektuuri keskus avaldas 2023. aasta detsembris veel ühe sarnase uuringu „Maa-eramute seisukord ja renoveerimise praktika Esna-Kareda piirkonna näitel“. Selgus, et kõige rohkem lähevad maja rekonstrueerimisel kaotsi algupärased detailid, ehitusaegne vorm oli kõige paremini säilinud ning nende kahe vahepeale jäi ehitusaegse materjali säilivus.¹⁵ Uuringu käigus küsitletud omanikud oskasid näha ajaloolise maja väärtuseid, kuid tihti kahjuks mitte oma maja juures. Kui reaalse rekonstrueerimisvalikute langetamise hetk on käes, siis pole algupärase välisilme säilitamine prioriteediks, sellegipoolest päris hoolimatult sellesse ei suhtuta. Esines ka olukordi, kus omanik pidas ajaloolise välimuse säilitamist raha raiskamiseks, kuna see on vaid kallis esteetiline püüdlus.¹⁶ Sellisest suhtumisest võib järeldada, et omanikud pole majanduslikult valmis energiakulude vähendamise arvelt ohverdama hoone ajaloolise välisilme ja laiemalt kogu asula miljöö säilitamiseks.

Kuna tervikrekonstrueerimine on suurele osale omanikest majanduslikult võimatu, siis on Life IP BuildESTi käigus jõutud järelduseni, et tuleb innustada omanikke tervikprojekteerima, mis võimaldab hoonet siiski tervikuna käsitleda, kuid jagab tööd etappideks. Lisaks määrab ära korrektse tööde järjekorra ja minimeerib hilisema ümbertegemise vajadust. Insener Endrik Arumägi kirjutab oma doktoritöös, mis tegeleb ajalooliste puidust kortermajade rekonstrueerimisega, et osade kaupa rekonstrueerimine ilma tervikprojektita võib välisilmet lõppkokkuvõttes rohkem muuta kui terviklahenduse läbiviimine. Sõlmed lahendatakse terviklahenduse puhul tehniliselt korrektselt ja esteetiliselt, osade kaupa tehes ei pruugi need sobituda ning tekivad kahjustused ja välisilme muutub samuti, kuna selgelt mingi osa on uus.¹⁷

---

¹⁴ Uuring: Maapiirkonna eramuomanike renoveerimisvõimekus ja -valmidus. – Maaarhitektuuri Keskus, https://maaarhitektuur.ee/wp-content/uploads/2023/10/Maapiirkonna-eramuomanike-renoveerimisvoimekus-2023_25.01.2024.pdf (vaadatud 17. III 2024).

¹⁵ Uuring: Maa-eramute seisukord ja renoveerimise praktika Esna-Kareda piirkonna näitel, lk 26. – Kliimaministeerium, https://kliimaministeerium.ee/sites/default/files/documents/2024-03/Maaeramute%20seisukord%20ja%20renoveerimise%20praktika%20Esna-Kareda%20n%C3%A4itel_0.pdf (vaadatud 10. IV 2024).

¹⁶ Uuring: Maa-eramute seisukord ja renoveerimise praktika Esna-Kareda piirkonna näitel, lk 45.

¹⁷ E. Arumägi, Renovation of Historic Wooden Apartment Buildings. Doktoritöö, TalTech, ehitiste projekteerimise instituut. Tallinn, 2015, lk 84.

2. HOONETE ANALÜÜS JÄRVAMAA KOLME ASULA NÄITEL

Järgnev peatükk on liigendatud kolme asula kaupa. Igas alapeatükis tutvutakse kõigepealt asula ajaloolise ülevaatega ning seejärel hoonete analüüsiga. Lisaks pildianalüüsile toetuti analüüsides ankeedile, nagu varem mainitud (ill 1 ja 2, Lisa 4).¹⁸

The image shows a survey form with two columns of questions. The left column contains three questions, and the right column contains two questions.

2) Väärtuslike detailide täpsustus
Your answer _____

3) Viimane tervikrenoveerimine *
Hinnanguline ulatusliku renoveerimise aeg (enamik fassaadist, katus, aknad jms)

- Viimase 5 aasta jooksul
- 5-15 aastat tagasi
- 15-30 aastat tagasi
- Rohkem kui 30 aastat tagasi
- Tehtud selgelt osade kaupa
- Renoveerimata

4) Sokli materjal *

- Paekivi
- Maakivi
- Betoon

11) Aknad *

- Vanad puitaknad
- Puitpakettaknad
- Plastikaknad
- Renoveeritud puitaknad
- Koopia puitaknad
- Erinevad aknad

12) Avatäidetega seotud kahjustused/vead

- "Aukus" aknad
- Puuduvad piirdeliistud
- Puuduv või pehkinud veelaud või -plekk
- Hoonega sobimatu kujundusega piirdeliistud
- Hoonega sobimatu välisuksed
- Nõukogudeaegsed kehvad aknad (pole mõistlik restaureerida)
- Plastaknad puitmajal
- Other: _____

1. Näide ankeedi küsimustest väärtuslike detailide, tervikrenoveerimise ja sokli materjali kohta.

2. Näide ankeedi küsimustest akende kohta.

2.1. Aegviidu

2.1.1. Ajalooline ülevaade

Aegviidu (ill 3) on ajalooliselt olnud osa Ambla kihelkonnast. Esimest korda esineb kohanimi Aegwid 1796. aasta krahv Mellini koostatud kaardil (ill 4). Ludwig August von Mellin koostas Liivimaa atlase, mis valmis lõplikult aastal 1798 ning kohanimede märkimisel suhtles ta mõisnike, ametnike, kooli- ning kirikuõpetajatega. Atlase eessõnas on ta tänu avaldanud lausa 202 inimesele.¹⁹

¹⁸ Ü. Alev, Elamute välisvaatlus 26.–27. VII 2023. Exceli tabel. Autori valduses.

¹⁹ E. Varep, L. A. Mellini „Liivimaa atlas“ ning selle tähtsus Eesti looduse uurimisel. – Eesti Loodus 1985, nr 3, lk 194–195. Kättesaadav Digarist, <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:340924/298361/page/68> (vaadatud 31. X 2023)

3. Aegviidu Eesti kaardil.

4. Aegviidu ja Ambla 1796. aasta kaardil.

1820. aastal valmis Lehtse mõisniku parun von Hoyningen-Huene poolt ehitatud hobupostijaama hoone (ill 5), mis oli mõeldud Piibe maanteel sõitvate postitõldade puhke- ja teenindamiskohaks. Tänaasel päeval asub seal Aegviidu koolimaja. Postijaama hoonega samal ajal ehitati ka Lehtse mõisa jahiloss-karjamõis Charlottenhof, mis on hetkel kasutusel rahvamajana (ill 6).²⁰

5. Aegviidu kool, endine hobupostijaama hoone, 2019.

6. Aegviidu rahvamaja, endine Lehtse mõisa karjamõis.

Tallinn–Peterburi raudtee rajamisega 1870. aastal ehitati Aegviidu raudteejaamahoone (ill 7) koos vajalike kõrvalhoonete ning raudteelastele mõeldud elamutega. Aegviidu peatus kandis esialgu kohaliku karjamõisa järgi nime Charlottenhof. Raudteejaama kompleksist on mälestisena kaitse alla võetud üksteist hoonet (reg nr 2665–2675), sealhulgas jaama peahoone, veetorn ja tualett.²¹ Raudtee ehitamine tõi kaasa Aegviidu kasvu ja elutegevuse elavnemise, esialgu ehitati raudteejaama ümbritsevasse männimetsa suvemaju. Elanike saabumisega tekkis

²⁰ K. Karine, Aegviidu raudteejaama tualeti ja pagasiada muinsuskaitse eritingimused. Täiendkoolituse lõputöö, Eesti Kunstiakadeemia, muinsuskaitse ja konserveerimise osakond. Tallinn, 2009, lk 5–6.

²¹ Mälestise otsing: Aegviidu. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument> (vaadatud 23. X 2023).

vajadus kabeli järele Aegviidu surnuaias. Mõned aastad pärast kabeli ehitamist valmis ka kirik, mis oli ehitatud Lehtse mõisniku initsiatiivil.²²

7. Aegviidu raudteejaam tsaariaegsel fotol.

Raudteejaamast põhjas, kus asusid metsavaesemad alad, eraldati 1919. aastal riigimaast kaheksa hektarit elamukruntideks. Suve- ja elumajade tekkega hakkasid majaomanikud lisa teenima suvitajate majutamisega. 1920. aastaks elas Aegviidus aastaringselt ligi 600 inimest.²³ 20. sajandi alguseks olid Aegviidus olemas postkontor, apteek ja kauplus. Aegviidu juures asuvas Rabasaares toimus sel ajal turba kaevandamine, mis soojus-isolatsiooniplaatidena Peterburi turule jõudsid. Aegviidu on ennekõike tuntud suvituspaigana, mis sai tuule tiibadesse pärast 1926. aastat, mil see suvitusaleviku õigused sai. Ligi kümme aastat hiljem ehitati Nelijärvele Turistidekodu. Pärast teist maailmasõda alevi areng peatus.²⁴

Aegviidu on siiani säilitanud oma staatuse puhkekohana. Männimetsa all, järve kaldal olevad suvitusmajad on Nelijärvel endiselt alles, kuid kuurortiks Aegviidut enam ei nimetata. Tänapäeval on Aegviidu atraktiivne matkajatele, kes saavad Riigimetsa Majandamise Keskuse terviseradadel liikuda erinevate kultuuri- ja spordikeskuste vahel.²⁵

1945. aastal sai Aegviidu aleviks ning 25. augustil 1993 anti alevile valla staatus, sellest sai alevvald ehk vald, mis koosneb ühest alevist. Aegviidu valla toonased piirid kujunesid välja peamiselt II maailmasõja järgsetel aastatel, vastavalt Aegviidu alevi arengule ja vajadustele.²⁶ 2017. aastal liideti Aegviidu Anija vallaga.²⁷

²² K. Karine, Aegviidu raudteejaama tualeti ja pagasiada muinsuskaitse eritingimused, lk 5–6.

²³ H. Pärdi, Viitkem aega Aegviidus! – Pööning 2019, nr 4, lk 53.

²⁴ K. Karine, Aegviidu raudteejaama tualeti ja pagasiada muinsuskaitse eritingimused, lk 5–6.

²⁵ Aegviidu Tervisedepoo, <https://aegviidu.eu/> (vaadatud 31. X 2023).

²⁶ K. Karine, Aegviidu raudteejaama tualeti ja pagasiada muinsuskaitse eritingimused, lk 5–6.

²⁷ Anija valla koduleht, <https://anija.ee/uldinfo> (vaadatud 23. X 2023).

2.1.2. Hoonete analüüs

Aegviidu valimis on kokku 36 hoonet, millest rekonstrueerimata on 10, ülejäänud on kas osaliselt või terviklikult rekonstrueeritud. Sellest asulast, piltlikult öeldes, jalutame läbi Kanarbiku, Kastani, Pärna ja Piibe mnt ja Vahtra tänavaid pidi.

Kanarbiku 11, oletuslikult 1989. aastast,²⁸ on terviklikult rekonstrueeritud (ill 8). Kombineeritud maakivi- ja tellissokkel on kõrgem kui 30 cm, mis on tehniliselt korrektne ja tänu korralikule veelauale heas seisukorras.²⁹ Laiad voodrilauad on säilinud viiluväljal, külseinast (ill 8) on lihtsam laudis. Kõik aknad on ära vahetatud plastakende vastu, kusjuures raamijaotuseid on lihtsustatud ja need on erinevad. Tänavapoolsete esimese korruse akende ees on luugid ning need aknad on ajalootruuma raamijaotusega (ill 9).

8. Kanarbiku 11 hoovipoolne fassaad aastal 2023.

9. Kanarbiku 11 luukidega tänavapoolsed aknad, 2023.

Akende piirdeliistud on erinevad, ühel pool maja on üleulatuvate otstega piirdeliistud, mida kõnekeeles kutsutakse „hülgevuntsideks“, kuna vertikaalsed piirdeliistud ulatuvad üle vepleki ja alumise liistu (ill 10) (kui horisontaalsed piirdeliistud ulatuvad vertikaalsetest üle, kutsutakse neid „kõrvakesteks“ (ill 11)). Kuna ajalooliselt pole selliseid piirdeliiste kasutatud, siis mõjuvad need mittesobivalt. Sellegipoolest leiab selliseid lahendusi laialdaselt rekonstrueeritud majadel nii valitud näidispiirkonnas, Eestis laiemalt kui ka Soomes.

²⁸ Kanarbiku 11, Aegviidu. – Ehitisregister, <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/building/116032715> (vaadatud 26. III 2024).

²⁹ J. Metslang, Vana maamaja: käsiraamat. Tallinn: Tammerraamat, 2012, lk 109.

10. Nn hülgevunts piirdeliistudega aken, Kanarbiku 11.

11. Nn kõrvakesteks kutsutud piirdelistud Pärna 16 aknal.

Tänavapool on hoonele sobivamad, kuid sisemise lisaliistuga laiendatud, profiiliga piirdeliistud (ill 9). Sellel küljel on püüdlikumalt ajaloolist välimust säilitatud kui hoovi pool. Verandat on samuti ümberehitatud, aknad on asendatud kahepuuduliste väiksemate akendega ning uks on välja vahetatud, veranda on muutunud oluliselt kinnisemaks (ill 12 ja 13). Uueks katusekattematerjaliks on trapetsprofiiliga profiilplekk. Välisilmes mängivad selle hoone puhul enim rolli aknad ja laudis, mis just oma värvivaliku poolest ajalooliselt sobimatuna mõjuvad, kuna kahvatu roheline laudis ja pruunid raamid, mis kohati oranžilt mõjuvad, on värvide kooslus, mida ajaloolistel majadel pole olnud.

12. Kanarbiku 11 veranda aastal 2023.

13. Kanarbiku 11 ajalooline pilt verandast.

Kastani 3 on 1920. aastatest,³⁰ seda on ligi kümme aastat tagasi rekonstrueeritud (ill 14).³¹ Voodrilaudu on nii profiilita kui profiiliga, kuna rekonstrueerimistööde ajal elas majas kaks perekonda, nagu on näha katuse poolitamisest, tänaseks päevaks on see ühepereelamu.³² Otsafassaadil pole varasemat laudiseskeemi kopeeritud (ill 15), kuid uus lahendus on samuti ajaloolisele hoonele kohane ja sobitub hästi (ill 16). Etapiliselt rekonstrueerides on kõigepealt

³⁰ Kastani 3, Aegviidu. – Ehitisregister, <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/building/116032002> (vaadatud 26. III 2024).

³¹ Kastani 3, *Google Mapsi* tänavavaade, VI 2011, <https://maps.app.goo.gl/Q9VzqcqvQ8nRDXZPK7> (vaadatud 28. IV 2024).

³² T. Lõugas, meilivahetus autoriga, 13. III 2024.

valitud plastaknad ning nende ümber pandud „kõrvakestega“ piirdeliistud, hiljem on otsustatud tehaseliste puitakende kasuks ja piirdeliistud on kokku lõigatud 45 kraadi all ehk eerungis. Viiluväljal olev põnevama ruudujaotusega aken on väikeste erinevustega koopiana valmistatud plastist (ill 16), ent see annab hoone ajaloolise välisilme hoidmisele palju juurde. Katusekate on profiilplekist, õnneks on katus saanud tervikliku lahenduse, mitte nagu mitmepereelamu Pikk 4 Amblas (ill 43). Viilul on näha uusi ehissarikaid ja -penni. Maja ajalooline välimus pole ehtsal kujul säilinud, detailid nagu profiilita laudis, sobimatud piirdeliistud ja värvivalik muudavad seda märkimisväärselt.

14. Kastani 3 aastal 2023.

15. Kastani 3 otsafassaad juulis 2011, kuvatõmmis.

16. Kastani 3 teine otsafassaad aastal 2023.

Kastani 18 on terviklikult rekonstrueeritud hoone, mis on välisilmelt oluliselt muutunud (ill 17). Hoonel on uus profiilita laudis, kuna see on ehitatud nõukogude ajal,³³ siis pole laudiseskeem ka varasemalt detailirohke olnud (ill 18). Kõik aknad on plastist, nõukogudeaegsele majale kohase raamijaotusega. Piirdeliiste pole pärast rekonstrueerimist ette nähtud. Katusekatteks on siiski valitud valtsplekk. Fassaadi värvivalik on sinakashall, avatäited on mustad või tumesinised, mis pole ajaloolisele hoonele kohane. Avatud tuulekoja

³³ Kastani 18, Aegviidu. – Ehitisregister, <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/building/116027031> (vaadatud 26. III 2024).

kadumine rõhutab samuti hoone kaasaegset välisilmet. Järva-Jaanist võib analoogse hoonena välja tuua Pikk 15 (ill 73), kus on isegi sarnane värvivalik tehtud. Tehniliselt tasub märgata, et tõenäoliselt on esimesena korda tehtud katus, seejärel fassaad. Kuna katus oli juba korras, siis seadis räästas piiri, kui palju on võimalik maja soojustada. Soojustamise tõttu on räästa enduvus vähenenud, mis lühendab värvi kestvust, kuna sein on vihmale rohkem avatud. Arhitektuuriselt moonutab räästa enduvuse vähendamine üsna tüüpilist katusekaju. Kuivõrd aknad on kaasa tõstetud, siis ei torka soojustamine kohe silma. Tervikrekonstrueerimise või tervikprojekteerimise korral oleks saanud seda paremini lahendada ja tagada räästa enduvus.

17. Kastani 18 aastal 2023.

18. Kastani 18 juulis 2011 enne rekonstrueerimist, kuvatõmmis.

Pärna 4 on rekonstrueeritud umbes viimase 15 aasta jooksul (ill 19). Voodrilaudis on suuresti säilinud või on kasutatud koopiaudist. Fassaadi laudiseskeem on jäänud ehitusaegsega võrreldes samasuguseks (ill 20). Kõik hoone aknad on vahetatud plastakende vastu. Kuivõrd need on kõik ühesugused, hoonetüübile omase T-kujulise jaotusega, siis on valik sobilik, isegi kui need pole konkreetse hoone ehitusaegsete akende täpsed koopiad, kus akendel oli ka valgmikuosas üks prosspulk. Piirdeliistud on profiili ja sobiva geomeetriaga. Välisuks on metallist, mis eristub silmatorkavalt hoone ülejäänud, kaunis hästi ajastut esindavast välisilmest. Sisepääs majja toimub läbi hiljem lisatud tuulekoja. Katusekate on ära vahetatud profiilpleki vastu, algupäraselt oli hoonel puitkatus. Tehniliselt on hoone heas seisukorras, ainus, mis 2024. aasta kevade seisuga kiiret sekkumist vajab, on viimistlemata sokkel, mis on niiskusele avatud.

19. Pärna 4 aastal 2023.

20. Pärna 4 ehitusaegne pilt.

Pärna 7 on arhitekt Tõnis Mihkelsoni endale projekteeritud maja (ill 21 ja 22),³⁴ mis eristub teistest Aegviidu valimis olevatest hoonetest viiluvälja põneva dekoori ja geomeetria poolest (ill 23). Mihkelson on projekteerinud mitmeid funktsionalistlikus stiilis hooneid, näiteks Tallinnas Gonsiori 25 (reg nr 8139),³⁵ kuid Aegviidu kodu on ta teinud traditsionalismi vaimus. Põhikorrus on krohvitud, katusekorruse viiludel on alumises osas vertikaallaudis ja viilu tipus silmapaistev laastudest dekoor. Hoonel on puitpakettaknad, esimesel korrusel olevate akende ruudujaotus tõukub suure tõenäosusega algupärastest akendest. Teisel korrusel on ühe- ja kahe-ruudulised aknad. Valitud piirdeliistud on ajastutruud. Sile ja aknata metalluks, mis pole kõige parema vastupidavusega, ei sobitu maja tervikliku ajastule omase välimusega. Katusele on lisatud katuseaken. Katusekattteks on valitud bituumensindel, mis mõjub selle hoone puhul hästi. Maja ajastutruud üldilmet on eeskujulikult säilitatud (ill 24).

21. Pärna 7 otsafassaad aastal 2023.

22. Pärna 7 peafassaad aastal 2023.

³⁴ T. Lõugas, meilivahetus autoriga, 13. III 2024.

³⁵ 8139 Elamu Gonsiori 25. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=8139> (vaadatud 26. III 2024).

23. Pärna 7 viiludekoor.

24. Pärna 7 ajalooline pilt, väljalõige.

Pärna 16 on samuti 1920. aastatest (ill 25).³⁶ Laudiseskeem on muutunud ning uus voodrilaud on profiilita. Varasemalt polnud hoonel seelikut³⁷ (ill 26), kuid kas see on algne lahendus, pole teada. Keskosa vertikaallaudis oli teistmoodi liigendatud kui uuel lahendusel. Aknad järgivad ajalooliste eeskuju, kuid avatavus on muutunud ja see muudab oluliselt akende proportsioonide jaotust, mis tähendab, et erinevad raamid on erineva paksusega, kuna avatav aknaruut vajab eraldi raami. Keskosal olev aken on tehtud pisut laiemaks varasemalt aknakolmiku iga akna vahel olnud vertikaalse vaheposti arvelt. Akende piirdeliistud on mittedobivalt „kõrvakestega“. Maja kahepoolne uks on välja vahetatud ühe lehega metallukse vastu. Rekonstrueerides on ära kaotatud ehissarikad. Hoone on mahuliselt säilitanud oma ajaloolise tunnetuse ja ka värvitoonide valik on pigem sobiv, ent profiilita laudis, metalluks ning „kõrvakestega“ piirdeliistud on muutnud hoone vähem esinduslikuks.

25. Pärna 16 aastal 2023.

26. Pärna 16 enne rekonstrueerimist, täpne aasta teadmata.

Pärna 17 on suhteliselt hästi säilitanud oma ajaloolise välimuse, seda suuresti tänu verandale, mida on hooldatud ja alles hoitud (ill 27). Kohaliku elaniku sõnul on kogu laudis mõni aeg tagasi ära vahetatud,³⁸ mis ka silma paistab, kuna maja põhimahu laudis on kitsas ja profiilita,

³⁶ T. Lõugas, meilivahetus autoriga, 13. III 2024.

³⁷ Seelik tähendab antud kontekstis vertikaalset laudisevööd esimese korruse alumises osas.

³⁸ T. Lõugas, meilivahetus autoriga, 13. III 2024.

see-eest verandat on ainult värvitud. Hoonel on puidust aknad, mis pole algupärased, kui vaadata fotot, kus maja veel kollane oli (ill 28), paistab läbi põõsaste teistsugune raamijaotus. Uuemad puitaknad pole küll T-kujulise jaotusega, ent ei torka võõrkehadena silma. Piirdeliistud on väikese üleulatuva geomeetriaga. Katusekate on vahetatud kiviimitatsiooniga profiilpleki vastu. Rekonstrueerides pole kinni hoitud ehitusaegsest välisilmest, kuid valitud on traditsiooniline värv ja säilitatud veranda, mis lisab hoonele sedavõrd omapära ja ajaloolisust, et muudetud detailid ei häiri.

27. Pärna 17 aastal 2023.

28. Pärna 17 enne rekonstrueerimist, väljalõige.

Piibe mnt 5 on rekonstrueeritud 2022. aasta suvel.³⁹ Maja ajaloolist väärtust pole üritatud säilitada (ill 29). Hoone on saanud üleni uue peensaetud profiilita laudise. Kõik aknad on plastist, ent maja on läbinud tervikrekonstrueerimise, seetõttu ei teki konflikti uue ja vana vahel – kõik, peale mahu ja vormi, on uus. Aknad on soojustuse tõttu „aukus“, tundub, et need on jäetud sügavamale kui peaks. Korrektne on aken paigutada soojustusega samasse kihti. Piirdeliistude geomeetria ei järgi ajaloolist kujundust. Hoone soojustamisest hoolimata on räästa üleulatus säilinud. Katusekattedeks on uus eterniit, mille keskel on läbipaistvast plastist plaat, mis toimib katuseaknana.

29. Piibe mnt 5 aastal 2023.

³⁹ T. Lõugas, meilivahetus autoriga, 13. III 2024.

Piibe mnt 21 on läbi aegade olnud kauplus-elamu, esimesel korrusel on olnud erinevad poed. Ülemine korrus on tänase päevani kasutusel eluruumidena.⁴⁰ Hoone on praegu halvas seisukorras, kuna üle kümne aasta pole suudetud soojustamistööd lõpuni viia (ill 30).⁴¹ Pärast varasemalt krohvitud osa soojustamist on tõenäoliselt olnud plaanis see taas üle krohvida (ill 31). Poolelijäänud tööd teevad hoonele karuteene, sest soojustus on aastaid olnud ilmastikutingimustele avatud ning niiskus imbib aina sügavamale.

30. Piibe mnt 21 aastal 2023.

31. Piibe mnt 21 nõukogude ajal.

Vahtra 13 on terviklikult rekonstrueerimata (ill 32), säilinud on voodrilaudis, aknad, piirdeliistud ja sarikad. Laudist on värvitud linaõlivärviga, kuna värv kulub, mitte ei kooru. Aknaid on järjepidevalt hooldatud, need on heas seisukorras (ill 33). Katusekatet on lähiajal vahetatud, see on kiviimitatsiooniga profiilplekist. Elamu välisilmel on hästi hoitud, ent pole toimunud suuremas mahus rekonstrueerimist, mis rõhutab seda, et järjepidev hooldamine hoiab maja heas tehnilises seisukorras ja säilitab samal ajal ajaloolist üldilmet.

32. Vahtra 13 otsafassaad aastal 2023.

33. Vahtra 13 peafassaad aastal 2023.

Kokkuvõtvalt võib väita, et Aegviidus on mitmeid terviklikult rekonstrueeritud hooneid, mille puhul hoone ajaloolise välisilme säilitamisele pole tähelepanu pööratud, sellised on Kastani 18

⁴⁰ T. Lõugas, meilivahetus autoriga, 13. III 2024.

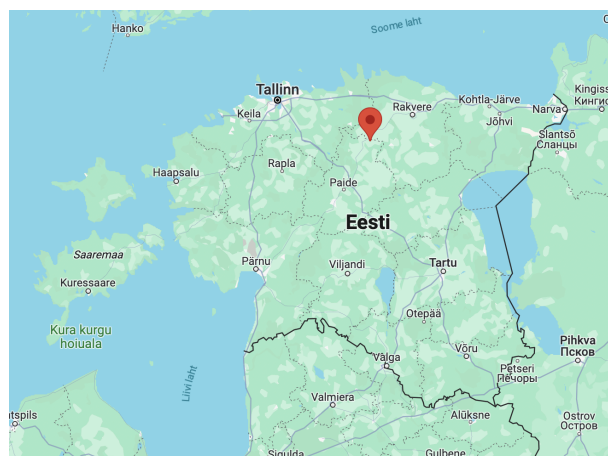
⁴¹ Piibe mnt 21, *Google Mapi* tänavavaade, VI 2011, <https://www.google.com/maps/@59.2856842,25.6136517,3a,32.2y,26.27h,91t/data=!3m7!1e1!3m5!1skI-CQIPzQmMpyHqveGwqpw!2e0!5s20110701T000000!7i13312!8i6656?entry=ttu> (vaadatud 28. IV 2024).

(ill 17), Piibe mnt 5 (ill 29), Kase 6 ja Vahtra 17 (vt Lisa 1). Lisaks on hooneid, mille mõni tarind, reeglina katus on rekonstrueeritud, kuid ülejäänud maja on säilinud üsna algupärasel kujul, näiteks Kase 8 (vt Lisa 2), Pärna 17 (ill 27) ja Vahtra 13 (ill 32). Positiivsed näited hoonetest, mis olid peale terviklikumat rekonstrueerimist säilitanud ajaloolise välisilme olid Pärna 4 (ill 19) ja Pärna 16 (ill 25). Osaliselt ka Kanarbiku 11 (ill 8), kuid seal oli seda tehtud vaid tänavapoolsel küljel.

2.2. Ambla

2.2.1. Ajalooline ülevaade

Ambla kirikukihelkond, mis rajati 13. sajandil, oli Eestis üks suuremaid, mis hõlmas enda alla nüüdse Järva, Tapa, Anija ja Kadrina valla. Ambla kihelkonnas on läbi aegade paiknenud 30 mõisat, millest 19 olid rüütlimõisad.⁴² Mõisate teket sinnakanti soodustasid viljakad looduslikud tingimused. Kihelkond paiknes olulisel teede ristumise kohal, ajaloolise Piibe maantee ääres, mis ühendas Tallinnat ja Tartut. Amblas (ill 34) asuv kihelkonnakirik, torni kõrgusega 49,5 meetrit, oli heaks maamärgiks.⁴³

34. Ambla Eesti kaardil.

Kirikutorn on küll 19. sajandist, kuid kirik ise (ill 35) valmis juba 1270. aastal, seda on peetud Kesk-Eesti kirikutest vanimaks. Maarja kirik on pühitsetud Liivi Ordu peamisele kaitsepühakule – Neitsi Maarjale. Ambla kirikut kutsuti Suur-Maarjaks, ladina keeles *Ampla Maria*, et eristada seda Maarja kirikut Väike-Maarja kirikust. Sellest on kujunenud kohanimi Ambla.⁴⁴ 1516. aastal lasi Liivimaa ordumeister Wolter von Plettenberg kiriku juurde rajada

⁴² Ambla – Kihelkonnakeskus. – Tapa muuseum, <https://www.tapamuuseum.ee/ajalugu/ambla/> (vaadatud 31. X 2023).

⁴³ E. Avik, Ambla kirikumõisa pastori elamu. Täiendkoolituse lõputöö, Eesti Kunstiakadeemia, muinsuskaitse ja conserveerimise osakond. Tallinn, 2013, lk 6–7.

⁴⁴ Ambla – Kihelkonnakeskus. – Tapa muuseum, <https://www.tapamuuseum.ee/ajalugu/ambla/> (vaadatud 31. X 2023).

pastoraadi.⁴⁵ Allesolev klassitsistlik kirikumõisa peahoone (ill 36) on ehitatud 1877. aastal, 16. sajandi kirikumõis pole säilinud. Ambla pastoraat tagastati kogudusele pärast natsionaliseerimist 1982. aastal ning lisati kultuurimälestiste nimekirja 1998. aastal.⁴⁶

35. Ambla kirik, 2019.

36. Ambla kirikumõis, 2020.

19. saj lõpus elas Amblas 403 inimest ning alevis oli 40 maja. Olemas oli oma väike viie voodikohaga haigla, vallakool, segapood ning eraldi ka raamatupood. Esindatud olid erinevad meistrid sadulseppadest kellaseppadeni. 1913. aastaks oli hooneid juba kaks korda rohkem (ill 37). Selleks ajaks oli olemas telefoniühendus ümberkaudsete alevitega nagu Aravete, Tapa, Lehtse ja Rakvere. Samuti oli Amblas kaks eraldi kooli: saksa kool ja eesti vallakool. 1913. aastaks tegutses Amblas püsivalt fotograaf.⁴⁷

37. Postkaart Amblast 20. saj alguses.

38. Vaade Ambla peatänavale, 1920–1940

1927. aastal oli piirkonnas juba 95 elumaja ja 20 kõrvalhoonet (ill 38). Elanikke on hinnatud 450 kuni 600, sõltuvalt allikast. Tööd pakkusid Ühis põllumajandusgümnaasium, nahaparkimistööstus, lihaäri, pagariäri, meierei, apteek ja postkontor. Enamik ettevõtteid olid ühe mehe pidada, kõige suurem tööpakkuja peale kooli oli nelja töölisega meierei. Suurem osa

⁴⁵ E. Avik, Ambla kirikumõisa pastori elamu, lk 6–7.

⁴⁶ 14955 Ambla pastoraadi peahoone. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=14955> (vaadatud 16. XI 2023).

⁴⁷ H. Pärdi, Maa ja linna vahel: Eesti alevite lugu. Tallinn: Tänapäev, 2023, lk 178–179.

elanikest tegeles käsitööga, väiksem osa päevatööga ning huvitaval kombel oli märkimisväärse hulga elanike põhisissetulek seotud õpilaste majutamisega.⁴⁸

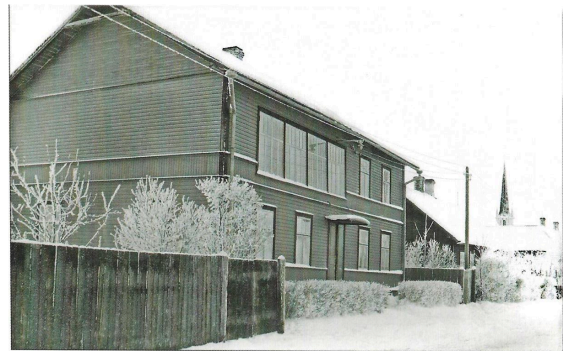
Ajaloolisest kihelkonnakeskusest kujunes üks esimesi Põhja-Eesti alevaid, mis tekkis juba tsaaririigi lõpus ning kinnitati 1917. aastal Vene Ajutise Valitsuse poolt.⁴⁹ Nõukogude ajal sai Amblast alevik ehk seal oli kompaktne hoonestus ja üle 300 alalise elaniku.⁵⁰ 2011. a loenduse järgi elas Ambla vallas 1935 inimest, kuid see hõlmas kogu valda, mitte ainult alevikku.⁵¹ Alates 2017. aastast asub Ambla Järva vallas.⁵² Elanike arv on viimase ligi kümne aasta jooksul siiski langenud – 2023. aasta jaanuari andmete järgi elas Ambla alevikus 323 inimest.⁵³

2.2.2. Hoonete analüüs

Ambla valimis olnud 24 hoonest 11 on hiljuti korda tehtud ning suurem osa neist üsna sarnases stiilis – lihtsustades detaile ja vahetades vana materjali välja. Ambla ajalooliste fotode leidmiseks oli abiks raamat „Ambla vanadel fotodel”, kus on peamiselt piltnik Jakob Pokmanni (Bockmanni) (ill 39) tehtud kaadrid 20. saj algusest. Pokmann ise elas Amblas Pikal tänaval, majas nr 28, mis oli spetsiaalselt piltniku vajaduste järgi ehitatud (ill 40). Teisel korrusel olid suured aknad, et studios rohkem valgust oleks.⁵⁴

39. Piltnik Pokmann kaameraga.

40. Ambla piltniku Pokmanni maja.

⁴⁸ H. Pärdi, Maa ja linna vahel: Eesti alevite lugu, lk 21.

⁴⁹ Samas, lk 17–18.

⁵⁰ Ambla – Kihelkonnakeskus. – Tapa muuseum, <https://www.tapamuuseum.ee/ajalugu/ambla/> (vaadatud 31. X 2023).

⁵¹ Rahvaarv, pindala ja asustustihedus haldusüksuse järgi. – Eesti Statistikaamet, https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvaloendus__rel2011__rahvastiku-paiknemine__elukoht-ja-soo-vanusjaotus/RL006/table/tableViewLayout2 (vaadatud 26. X 2023).

⁵² Tutvustus ja asukoht. – Järva valla koduleht, <https://jarvavald.ee/tutvustus-ja-asukoht> (vaadatud 26. X 2023).

⁵³ Asulad ja elanike arv. – Järva valla koduleht, <https://jarvavald.ee/asulad-ja-elanike-arv> (vaadatud 26. X 2023).

⁵⁴ R. Viljat, Ambla vanadel fotodel. Paide: Kuma, 2006, lk 197–198.

Ehitisregister pakub paljudele Ambla majadele oletuslikuks ehitusaastaks 1983, kuid seda ei saa usaldada, sest neist mitu on jäädvustatud juba ligi 40 aastat varasematel piltidel. Järgnevalt tutvutakse Pika, seejärel Laia tänava hoonetega.

Pikk 3 on osaliselt rekonstrueeritud puitmaja (ill 41), mida Pokmann on jäädvustanud koos pererahvaga (ill 42). Hoonet pole väljastpoolt soojustatud ning krohvitud sokkel endub endiselt seinast. Majal puudub vihmaveesüsteem ja kuna soklil pole veelauda ning see on fassaadist enduv, siis on soklil niiskuskahjustused, sest katuselt voolav vesi kukub soklile. Otsaviiludel on veel näha vana laia laudist. Verandaaknad on välja vahetatud lihtsama raamijaotusega akende vastu. Pööninguaken on uus, varasem aken on olnud kuue ruuduga, uus on neljaga. Pööningukorruse akendel puuduvad piirdeliistud. Hoone on lähiaastatel saanud uue profiilplekist katuse ja kaotanud ühe korstna. Katuseremondi käigus pole tagasi pandud otsaviilu ehissarikaid ega -penni.

41. Pikk 3 aastal 2023.

42. Pikk 3 aastal 1930.

Pikk 4 (ill 43) on selgelt mitmepereelamu, rekonstrueerides on valitud erinev laudis, värv, katusekatte profiil ja piirdeliistud. Elamut on soojustatud, seetõttu sein endub soklist. Hoone laudis on vahetatud ning vasak pool on värvitud liiga silmatorkava, ajaloolisele hoonele kohatu, värviga üle. Tänavapoolsele fassaadile on paigaldatud õhksoojuspumba välimine osa, mis on inetu, tõmbab tähelepanu ja kahjustab laudist. Aknad on teistsuguste proportsioonidega, kui ajaloolisel fotol, lisaks on aknaid kinni pandud (ill 44). Ajaloolised puitaknad on välja vahetatud plastakende vastu ning akna raamijaotus ja avatavus on seetõttu muutunud. Akna piirdeliistud on asendatud ebasobiva geomeetriaga profiilita liistudega. Parem pool olevate akende piirdeliistude geomeetria on sobivam. Aknad on pärast soojustamist jäänud üsna sügavale fassaadi sisse, külje pealt torkab see eriti silma tumeda välimise aknapõse tõttu. Hoone katusekate on vahetatud profiilpleki vastu, kuid valitud on erinevad profiilid.

43. Pikk 4 aastal 2023.

44. Pikk 4 aastal 1987.

Pikk 11 (ill 45) on rekonstrueeritud hoone, mida on julgelt soojustatud. Selle tõttu on aknad üle 10 cm „aukus“ ning seda omakorda rõhutab tumedate piirdeliistude ja aknaraamide valik (ill 56). Piirdeliistud on „kõrvakestega“ ja laudis profiilita, mistõttu pole hoone ajalooline välimus ega detailid säilinud.

45. Pikk 11 aastal 2024.

46. Pikk 11 külje pealt aastal 2024.

Pikk 12 (ill 47) on pildistamise hetkel rekonstrueerimisel olnud maja. Mõnikord pingutatakse ajaloolise maja taastamisega üle, näiteks kasutatakse ehisdetalle, mis pole ajaloolised, vaid selgelt fantaasia. Pikk 12 hoone piirdeliistudega on sel moel liiale mindud. Valitud on uhkelt dekoreeritud piirdeliistud, mis meenutavad pigem Šveitsi stiilis rohke saelõikelise dekooriga maja juurde kuuluvat detaili. Piirdeliistu alumises servas olevad liblikad tunduvad eriti mitesobivad ja kommertslikud (ill 48). Kontrastne värvivalik toob neid veelgi enam esile ning tõmbab tänavapildis tähelepanu.

47. Pikk 12 aastal 2023.

48. Pikk 12 akna piirdeliist.

Üks silmapaistev hoone Ambla Pikal tänaval on maja number 13 (ill 49). Selle välisviimistlus on ebatavaline: seinad on kaetud eterniitplaatidega. Hoone ehitusaasta on 1939. Ehituspärandi spetsialist Kais Matteus on arvanud, et see maja on arhitekti projekteeritud. Varasemalt on kaatus eterniidiga kaetud olnud, kuid see on välja vahetatud profiilpleki vastu.⁵⁵ Selle hoone väärtuseks on just konkreetne välisviimistluse materjal, eterniit, mis teeb sellest hoonest erilise.

49. Pikk 13 aastal 2023.

Pikk 19 on osaliselt rekonstrueeritud, seetõttu on osad detailid säilinud. Hoone sokkel on poolenisti pinnasesse „uppunud“ ja halvas seisukorras, sest kohati on veelaud katkine ja pinnase tõusmise tõttu on niiskukoormus seina alaosa suureks. Selline olukord võib kaasa tuua tõsisemad probleemid ja kallid ümberehitused. Alumised konstruktsioonid võivad niiskes keskkonnas olles nakatuda puidumädanikuga, millest võib edasi arenda puitmaja suurim vaenlane – majavamm.⁵⁶ Otsafassaadil on säilinud ajalooline väga lai laudis, peenema laudisega tehtud parandused torkavad seal kohe silma. Hoone fassaadil saavad kokku vana detailirohke puitaken (ill 50) ja suur ebasobiva jaotusega plastaken (ill 51), mis teeb üldmulje ebahühtlaseks (ill 52). Otsafassaadi esimese korruse parempoolseim aken ilmestab, et

⁵⁵ K. Matteus, Elamu dokumenteerimine: Järva maakond, Ambla alevik, Pikk 13. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/file/architecture/339.pdf> (vaadatud 22. XI 2023).

⁵⁶ J. Metslang, Vana maamaja: käsiraamat, lk 109.

tehnoloogia ei võimalda puitakent plastmaterjalist kopeerides lähedasemat tulemust saavutada (ill 53). Piirdeliistud on erinevad, vanal puitaknal on nurgaklotside ja ülakarniisiga piirdeliistud, uuel plastaknal on profiilita ja mittedsobiva geomeetriaga piirdeliistud. Mitmed aknad on jäänud piirdeliistudeta. Vihmaveesüsteem on olemas, kuid see ei täida lõpuni oma eesmärki, vihmaveetorud lõppevad teatud kohtades enne soklit ära ning vesi voolab mööda maja seina ja soklit alla, samuti on ühes kohas renn katki läinud, mis ei juhi enam vihmavett torusse, mõlemad olukorrad tekitavad märkimisväärseid niiskuskahjustusi.

50. Pikk 19 vana puitaken.

51. Pikk 19 uus plastaken.

52. Pikk 19 tänavapoolne fassaad, 2023.

53. Pikk 19 otsafassaad, 2023.

Ambblas töötanud ehitusmeister on Pikk 19 ja 21 (ill 53 ja 54) laudise pannud akende piirdeliistudega samasse tasapinda. Võib arvata, et selline laudis on peale pandud palkmajadele, kus kõigepealt on akendele piirdeliistud ümber pandud ja alles siis laudist palkidele peale panema hakatud. Pikk 19 laudis on seejuures oluliselt laiem kui Pikk 21 oma. Pikk 21 on ilmselt kolme omaniku käes, sest majal on kolm erinevat välisviimistlust (ill 55). Vasakpoolse hooneosa omanik pole ajaloolisesse välisilmesse eriti sekkunud, laudis on vahetamata ja värv on kulunud. Ära on vahetatud aknad, valitud on algupärast jaotust kopeerivad kuueruudulised plastaknad. Keskmise hooneosa omanik on oma majaosa kõige rohkem rekonstrueerinud. Seda on soojustatud, laudis on asendatud profiilita lauaga, uued plastaknad on tumepruunid ning tänapäevase aknajaotusega. Aknaid ääristavad piirdeliistud

on samuti tumepruunid, profiilita ning kergelt otstest üleulatuvad. Parempoolne hooneosa on säilinud üsna puutumatuna, alles on nii algupärased kui nõukogudeaegsed puitaknad, lai laudis, ehissarikad ja -penn.

54. Pikk 21 aastal 2023.

55. Pikk 21 tänavapoolne kolmeosaline fassaad.

Amblast leiab ka traditsioonilisemalt korda tehtud hooneid, millel pole varem mainitud ebasobiva geomeetriaga akna piirdeliiste ning mille tarindeid on hooldatud, mitte uue materjali vastu välja vahetatud. Sellised on näiteks Lai 6 (ill 56) ja Lai 10 (ill 57).

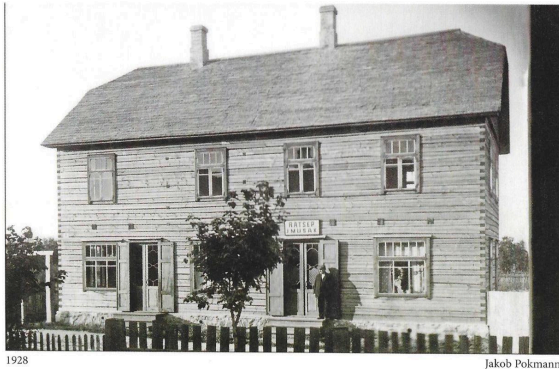
56. Lai 6 aastal 2023.

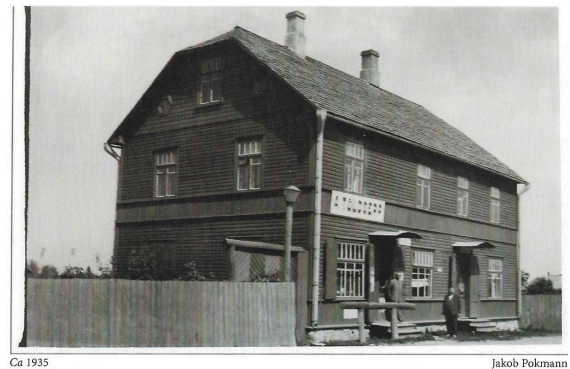
57. Lai 10 aastal 2023.

Näide ühest ajaloolisi väärtusi mittesäilitavast rekonstrueerimisest on Lai 16. Tegemist on ajalooliselt olnud rätsep Jüri Mussaku majaga, mis valmis umbes 1928. aastal (ill 58). Mõned aastad pärast valmimist avas oma kaupluse hoone teises tiivas A. Töldsepp (ill 59).⁵⁷

⁵⁷ R. Viljat, Ambla vanadel fotodel, lk 128–129.

58. Lai 16 aastal 1928.

59. Lai 16 aastal 1935.

Hoone on kaotanud oma iseloomu (ill 60 ja 61). Seda korda tehes on laudise skeemi lihtsustatud ja ära kaotatud vertikaallaudisega vahevööd ja karniisid. Samuti on juugendaknad vahetatud välja mittesobivate üheruuduliste vastu. Akende suurust on muudetud, kui varasemalt olid kõik teise korruse aknad kitsad, siis äärmised on akende vahetusega laiemaks tehtud ning alumisel korrusel olnud ukсед on kitsasteks akendeks ümber ehitatud. Teise korruse otsafassaadi üks aken on kinni pandud. Sellel majal on „vuntside“ ja „kõrvakestega“ akna piirdeliistud, samasugused on varem mainitud Pikk 4 (ill 43) hoonel, Amblas veel Lai 7, 8, 12 (vt Lisa 2) ja Pikk 11 (ill 45) hoonetel. Lai 16 majal on ära kadunud kutsuvad poeüksed varikatustega, kuna hoone funktsioon on muutunud. Sellegipoolest on hoone maht, korstnad ja katusekaju säilinud. Alles on otsafassaadi kuusnurksed aknad, katusekorruse akna framuugiosa ning vihmaveetorud ja -lehtid. Foto põhjal võib eeldada, et otsafassaadi katusekorrusel säilinud ka vana laudis. Ajaloolise välisilme säilitamine pole selle maja puhul õnnestunud, kuid tehniliselt on hoone rahuldavas seisukorras, märkimisväärseid kahjustusi pole. Kõige halvemas seisukorras on korstnad.

60. Lai 16 aastal 2023.

61. Lai 16 aastal 2023, otsafassaad.

Ambla valimis olnud hoonetest oli terviklikult rekonstrueeritud maju 21%. Neid rekonstrueerides oli tihti valitud liiga erksad toonid, näiteks Pikk 11 (ill 45) ja Pikk 4 üks pool (ill 43). Amblas esines ka lillat värvi, mis mõjub ajaloolisel hoonel võõralt, Pikk 5 ja Lai 12

(vt Lisa 2). 36% valimist olid sobimatu geomeetriaga piirdeliistud ning mitmel fassaadi suhtes tagasiastuvad aknad, mis muudavad oluliselt rekonstrueeritud hoonete välisilmet võrreldes algupärase lahendusega.

2.3. Järva-Jaani

2.3.1. Ajalooline ülevaade

Järva-Jaani (ill 62) piirkonna asustus on väga pikaajaline ning viib tagasi muinasaega, mil Keika küla ja Keitingeni kihelkond kuulusid Loppegunde (Lõpekund) muinaskihelkonda. Seda piirkonda mainitakse Läti Henriku kroonikas 1220. aastal seoses kiriku ehitamisega.⁵⁸ Kirik valmis 13. sajandil Keika ja Orina (Orgena) külade vahele (ill 63 ja 64).⁵⁹ Järva-Jaani alev kujunes aja jooksul keskaegse kiriku ümber (ill 65).

62. Järva-Jaani Eesti kaardil.

63. Orgena ja Keika küla 1796. a kaardi peal.

64. Orgena ja Keika küla ning Püha Johannese kirik 1884. a kaardi peal.

Orina (Orgena) küla on esmamainitud 1534. aastal. Orina mõis (ill 66) võeti vastu rüütlimõisate nimekirja 1643. aastal, enne seda oli tegemist kuivemasse kohta rajatud uhkema

⁵⁸ Järva-Jaani alev. – Ökokratt, <http://www.okokratt.ee/jarvajaani/index.php/jarva-jaani-alev> (vaadatud 23. X 2023).

⁵⁹ 14978 Järva-Jaani kirik. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=14978> (vaadatud 23. X 2023).

taluga. Küla panditi enam-vähem samal ajal Rootsi rüütlile Jonatas Döbrizile. Hiljem hakati mõisa ümber tekkinud asundusküla kutsuma Orinaks. 20. sajandil, pärast mõisa riigistamist oli mõisas kohalik koolimaja.⁶⁰ Täna sel päeval asub seal Järva-Jaani koduloomuuseum.⁶¹

65. Järva-Jaani kirik, 2019.

66. Orina mõis, 2021.

Lisaks kirikule on Järva-Jaani alevi keskses 19. saj II poolest olnud ka pastoraat, mis asub kiriku vastas. Esialgu elasid tagasihoidlikus puitmajas von Gebhardtid (ill 67). Maja sissekäigu kohale oli kirjutatud lause: „*Gott segne dieses Haus und die hier gehen ein und aus*“.⁶² 1860. aastal sai kirikumõis uhkema ilme, see ehitati ümber historitsistlikus stiilis paekivist hooneks (ill 68), millel on anfilaadne ruumisüsteem. Nõukogude ajal kuulus hoone erinevatele asutustele, kuid pärast Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamist tehti pastoraadis kapitaalremont ning tagastati kogudusele.⁶³

67. Järva-Jaani pastoraadi esialgne hoone.

68. Järva-Jaani pastoraadi historitsistlik hoone.

Tamsalu–Türi kitsarööpmelise raudtee haru, mis valmis 1917. aastal, sõitis läbi Järva-Jaani. Tänu sellele tekkis parem ühendus suuremate keskustega ning Järva-Jaani hakkas kiiremini arenema. 1920.–1930. aastatel ehitati sinna mitmeid ettevõtteid, ärisid ja elumaju. Tol hetkel

⁶⁰ R. Reinsalu, Kollektiivne elu maal: vananev rahvastik, kahanevad väikeasulad, tühjade hoonete potentsiaal Järva-Jaani näitel. Magisträtöö, Eesti Kunstiakadeemia, arhitektuuri ja linnaplaneerimise osakond. Tallinn, 2020, lk 32–33.

⁶¹ Järva-Jaani koduloomuuseumi koduleht, <https://jmuuseum.ee/koduloomuuseum/> (vaadatud 26. X 2023).

⁶² Tõlkes: „Jumal õnnistagu seda maja ning igaüht, kes siit sisse ja välja astub“.

⁶³ Pastoraadi ajalugu. – EELK Järva-Jaani Ristija Johannese kogudus, https://jarva-jaani.eelk.ee/sisu.php?lehe_id=39&alamlehe_id=89&alamlehe2_id=0 (vaadatud 31. X 2023).

töötati sealkandis palju metsa üles, mis pakkus inimestele tööd. Üks silmapaistvamaid hooneid, mis nendel aegadel ehitati, oli Pentre jahu-, sae-, ja villaveski, kus lisaks jahu jahvatamisele tehti kruupi ja mannat (ill 69). Pärast II maailmasõda tootis veski elektrit. Hoone hävis 2008. aasta tulekahjus, enne õnnetust oli see riikliku mälestisena arvel. 1920. aastatel on ehitatud ka Pikk 34 asuv K. Sarki endine koloniaalkauplus (ill 70). Paekivist esimese ja puidust teise korrusega hoone oli ehitusmeister Verner ehitatud, kelle käe all valmisid mitmed teisedki Järva-Jaani hooned.⁶⁴

69. Pentre veski, 2008.

70. Pikk 34, elu- ja ärimaja, 2023.

Aja jooksul on Orina küla kasvanud kokku Järva-Jaani aleviga, ametlikult liideti need 1977. aastal ning endine Orina asundus, mis jääb väljapoole alevit, kuulub tänaseks Jalalõpe küla alla.⁶⁵ Täna sel päeval on Järva-Jaani osa Järva vallast, kuhu kuuluvad endised Järva-Jaani, Albu, Ambla, Imavere, Kareda, Koeru ja Koigi vallad.⁶⁶

2.3.2. Hoonete analüüs

Järva-Jaanist on valimis kokku 41 hoonet, millest 16 on hinnanguliselt kuni 15 aastat tagasi terviklikult rekonstrueeritud. Järgnevalt tutvutakse Järva-Jaani Pika tänava äärsel hoonestusega.

Pikk 11 (ill 71) kohta on 20. sajandi arhitektuuri inventeerimisel aastal 2009 öeldud: „Üks esinduslikumaid väikeelamuid.“⁶⁷ Kuna toonane pilt on kehva kvaliteediga, siis pole võimalik väita, kas aknad olid samad ja mis katusekattematerjaliga tegu oli. Küll aga paistab välja üks suur muutus välisilmes: tuulekoda esindusliku tahveluksega on kinni pandud ja sissepääs on viidud maja külje peale, kusjuures tahvelust pole taaskasutatud. Kinni pandud tuulekoda

⁶⁴ H. Pärdi, Järva-Jaani. – Pööning 2016, nr 1, lk 30–31.

⁶⁵ Järva-Jaani alev. – Ökokratt, <http://www.okokratt.ee/jarvajaani/index.php/jarva-jaani-alev> (vaadatud 23. X 2023).

⁶⁶ Tutvustus ja asukoht. – Järva valla koduleht, <https://jarvavald.ee/tutvustus-ja-asukoht> (vaadatud 26. X 2023).

⁶⁷ Järva-Jaani alevi ajalooline keskus. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=architecture&action=view&id=629> (vaadatud 11. II 2024).

tekitab piltlikult majale „eenduva pika nina“ ja hoone on kaotanud oma välisilmes märgatavalt (ill 72). Esifassaadil on kombineeritud uut ja vana voodrilauda vastavalt vajadusele, uus laudis pole vana koopia. Mitmed aknad on välja vahetatud plastakende vastu, kuid alles on ka vanu puitaknaid. Uued piirdeliistud on sobilikud, neil on väike profiil ja need ei ulatu otstest üle. Katusekate on profiilplekist, koos uue katusega on paigaldatud ka uus vihmavesüsteem.

71. Pikk 11 aastal 2023.

72. Pikk 11 otsevaade aastal 2024.

Pikk 15 (ill 73) hoone rekonstrueerimine oli 2024. aasta kevadel veel lõpetamata. Selle maja puhul viitavad ajaloolisusele peamiselt proportsioonid ja akende paiknemine esifassaadil, kuna materjalid ja välisilme on rekonstrueerimise käigus oluliselt muutunud. Ehitisregistri andmetel on ehitusaastaks 1932.⁶⁸ Fassaadil on hõõveldatud laua asemel kitsas peensaetud voodrilaud vertikaalselt, mitte horisontaalselt nagu reeglina tolle perioodi majadel. Kõik aknad on vahetatud välja plastakende vastu ja raami värviks on valitud tume hallikassinine, sama tooni on ka katus ja sokli veepolek. Akende puhul pole ajaloolist raamijaotust arvesse võetud, kõik on üheruudulised. Hoone on nii projekteeritud, et piirdeliiste pole pärast rekonstrueerimist ette nähtud. Peauks (ill 74) on asendatud väikese aknaga hoone keskel. Katusel olnud vintskapp on eemaldatud. Katusekattmaterjaliks on valitud eterniit. Rekonstrueeritud hoone välisilme võib erialase taustata möödujale jätta tänapäevase hoone mulje. Kuna tegemist on värskelt terviklikult rekonstrueeritud majaga, siis on tehniline seisukord väga hea.

---

⁶⁸ Pikk 15, Järva-Jaani. – Ehitisregister, <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/building/107021428> (vaadatud 25. III 2024).

73. Pikk 15 aastal 2023.

74. Pikk 15 aastal 2018.

Pikk 21 (ill 75) on osaliselt rekonstrueeritud hoone. Sokkel on 20–30 cm kõrge ning sellele on hiljuti lisatud uus veeplekk, seetõttu on see suurepärases korras. Voodrilaudis on täielikult säilinud ja seda on hästi hooldatud, see aitab palju kaasa ajaloolise välisilme säilimisele. Aknad on peafassaadil vahetatud välja plastakende vastu, kuid mõjuvad sellegipoolest tänu oma raamijaotusele sobivatena. Hoovipoolsetel külgedel on ka nõukogudeaegseid aknaid. Oluline roll algupärase välisilme hoidjana on välisuksel, mis on alles autentsel kujul ja hästi hooldatud. Katusekatteks on hiljuti paigaldatud katusekivi imiteeriv profiilplekk. Korstnapits on säilinud ja rahuldavas seisukorras. Hoone on väärikalt oma ajaloolist välimust säilitanud ja samal ajal tehniliselt heas seisukorras.

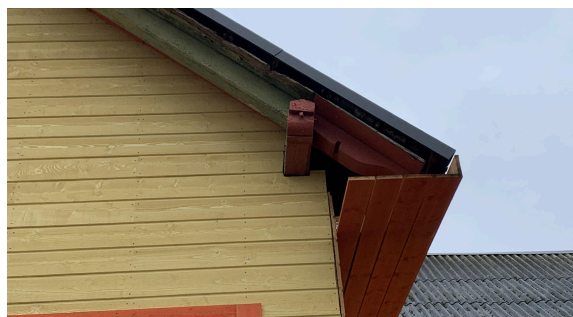
75. Pikk 21 aastal 2023.

Pikk 29 (ill 76) on kauplusehoone, mitte elamu, kuid see on võetud vaatluse alla, sest seda on läbi aegade jäädvustatud ning on hästi näha, kuidas maja on ajas muutunud. 2024. aasta kevadel olid pooleni rekonstrueerimistööd, kus vahetati välja kogu laudis, paigaldati kõikidele plastakendele ühtmoodi piirdeliistud, pandi kinni katusekorruse aken kaupluse sissepääsu kohal ning tehti mõlema sissepääsu ette varikatused. Samuti oli plaan sarikad tuulekasti ära peita (ill 77). Paikvaatlusel jäi silma akna veepleki ja piirdeliistu sõlme lahendus, kus akna

veeplekk oli paigaldatud piirdeliistu peale (ill 78), mis on tehniliselt ebakorrekne, kuna vesi saab voolata aknapleki ja piirdeliistu vahele. Selliseid lahendusi peaks kindlasti vältima.

76. Pikk 29 aastal 2024, rekonstrueerimistööd on veel lõpetamata.

77. Saelõikelistele sarikatele hakatakse ümber tuulekasti ehitama, Pikk 29 aastal 2024.

78. Piirdeliistu ja aknapleki sõlm ebakorrektselt lahendatud, Pikk 29 aastal 2024.

Hoonel oli 2023. aasta suve seisuga alles erinevatest aegadest voodrilaudu, millest osa oli algupärane. Aknad vahetati välja ühtemoodi prosspulkadeta, raamijaotuseta ja tervikuna avatavate plastakende vastu, mis pole ajaloolisele majale omased ega mõju hästi, sõltumata hoone funktsioonist (ill 79). 20. sajandi alguse fotol on hoonel kuueruudulise jaotusega aknad (ill 80), mis on algselt olnud luukidega suletavad (ill 81). Hoone uks oli 2023. aasta suvel nõukogudeaegne (ill 82), praegu toimuva rekonstrueerimise käigus vahetati ukсед metalluste vastu (ill 76). Illustratsioonilt 80 ja 81 on näha kolme tuulekoda, millest keskmine, algselt külgedelt ka akendega, on veel 1984. aasta pildil (ill 82) alles. Tänapäevaks on keskmine ja parempoolne eeskoda lammutatud ning ukсед nende kohtade pealt kinni pandud, vasakpoolne tuulekoda on alles ning uue katusekatte saanud. Algselt oli majal puitkatus, arvatavasti laastukatus, mis nõukogude ajal eterniidi vastu välja vahetati. Vanemal ajaloolisel fotol on näha viit korstent, millest kaks on alles.

79. Pikk 29 aastal 2023.

80. Pikk 29 20. saj alguses, väljalõige.

81. Pikk 29 20. saj alguses, suletud luukidega, väljalõige.

82. Pikk 29 aastal 1984.

Pikk 34 (ill 83) on silmapaistev Järva-Jaani elumaja 20. saj algusest, mis on teadaolevalt kohaliku ehitusmeistri Verneri töö.⁶⁹ Algupärasel lahenduses oli esimesel korrusel kauplus ja teisel omaniku korter, tänasel päeval on kogu majas korterid. Sokli veelaua ja -pleki puudumise tagajärjel on selle tarindi seisukord võrreldes teistega kõige halvem. Hoone laudis on säilinud umbes pooles mahus, ühe korteri omanik on välisfassaadil laudise ära vahetanud ja see eristub väga selgelt ülejäänud majast (ill 84). Kortermajal on katusekorruse viiludel säilinud algupärased aknad. Korteriaknad pole ühiselt vahetatud, omanikud on eraldi otsustanud, milliseid nad soovivad. Ainult mõned on ajalooliste akende eeskujul tehtud (ill 85). Verandapoolsed esimese korruse aknad on algselt olnud kaarja ülaosaga ning puitakende leng ja raam jälgis seda kumerust, plastakende omad mitte. Lisaks on illustratsioonil 86 näha, et esialgu on lengid ja raamid olnud tumedad. Need detailid mõjutavad välisilmet tugevalt. Mitmel teise korruse aknal puuduvad piirdeliistud. Hoone profiilplekk-katus on kogu mahus uus. Kuna katusekorrus on soojustatud ning on lisatud katuseaknad, siis võib eeldada, et see võeti eluruumina kasutusse. Uhke veranda (ill 86) on tänini alles, kuid vajab värskendamist.

⁶⁹ H. Pärdi, Järva-Jaani. – Pööning 2016, nr 1, lk 30–31.

83. Pikk 34 aastal 2023.

84. Pikk 34, paremas nurgas teisel korrusel ühe korteri piirides ära vahetatud laudis.

85. Pikk 34 aastal 1987.

86. Pikk 34 20. saj alguses, väljalõige.

Pikk 60 (ill 87) oli 20. sajandi alguses apteek, tänapäeval on see kortermaja.⁷⁰ Tänavapoolsel fassaadil on üleni uus profiilita laudis, mis paigaldati pärast soojustamist, sellegipoolest taastati seelik. Soojustamise tõttu taanduvad aknad fassaadi pinnalt olulisel määral. Aknaid on nii puidust kui plastmaterjalist. Kõikidel akendel on vähemalt kuuene ruudujaotus, kuid puit- ja plastakende avatavus on erinev. Plastakendel on antud juhul poole tihedam ruudujaotus kui ajaloolistel akendel. Akende piirdeliistud on järjekordselt mittesobiva geomeetriaga. 1917. aasta fotolt on näha, et algupäraselt on apteegil olnud puitkatus (ill 88). Praegune katus on valtsplekist, selle seisukord on halb, kuna räästapealsed rennid on nii tugevalt korrodeerunud, et kukuvad alla. Nende kohtade all, kus rennid on katki, on näha, et fassaadil on suurem niiskuskooormus ja kahjustused tekivad kiiremini. Korstnapitsid pole Pikk 60 hoonel säilinud.

⁷⁰ R. Viljat, Järva-Jaani vald vanadel ja uutel piltidel. Tallinn: Auratrükk, 2015, lk 83.

87. Pikk 60 aastal 2023.

88. Pikk 60 1917. aastal hoovi poolt.

Pikk 66 on tervikrekonstrueeritud viimase viie aasta jooksul (ill 89). Tänavapinna tõusmisega on sokkel maasse n-ö uppunud ja kohati on laudis peaaegu vastu maapinda. Selle kriitilise olukorra murekohti on varasemalt seletatud. Algupärase lahenduses oli majal seelik (ill 90) nagu Pikk 60 (ill 87) hoonel. Pärast soojustamist on aknad jäänud „auku“ fassaadi sisse, seda muljet võimendavad tumedad piirdeliistud ja aknaraamid, millel puudub raamijaotus. Uued plastaknad on üheruudulised, puitaknad olid framuugiosaga, kus eluruumide poolsed aknad olid neljase ruudujaotusega ja avalike ruumide aknad tihedama ruudujaotuse ja luukidega. Luuke rekonstrueeritud hoonel pole. Piirdeliistud on taas ajaloolistele mittevastavad. Keskteljel olnud luukidega välisukse on asendatud teistest suurema aknaga. Ajastukohase välisukse puudumine võimendab maja kaasajastatust. Praegune katusekattematerjal on trapetsprofiiliga profiilplekk, varasemalt on see olnud valtsplekk. Hoone on küll heas tehnilises seisukorras, kuid selle välisilmet pole säilitatud ja see on oluliselt muutunud. Võib eeldada, et uutel omanikel polnud infot ajaloolise väljanägemise kohta ja nad jätkasid töid sealt, kus need varasemalt pooleli olid jäänud, sest maja oli 2011. aastal seisus, kus katus ja aknad olid vahetatud ning uks aknaga asendatud, kuid muid töid polnud veel tehtud (ill 91).

89. Pikk 66 aastal 2023.

90. Pikk 66 aastal 1939.

91. Pikk 66 aastal 2011.

Umbes 1915. aastast on pilt Pikk 78 otsafassaadist ja Pikk 80 vundamendi ehitusest (ill 92). Pikk 78 on hoone, mida on korda tehtud tarindite kaupa, terviklikku rekonstrueerimist sellele majale tehtud pole (ill 93). Säilinud on algupärane voodrilaudis, mõned aknad ja neid ümbritsevad piirdeliistud. Soklit on soojustatud ja see astub võrreldes fassaadiga rohkem kui 15 cm ette ning on oma geomeetria võõras, tekitab justkui trepiastme kogu maja perimeetris. Esifassaadil on alles kaks vana puitakent koos sobivate piirdeliistudega, ülejäänud aknad on vahetatud plastakende vastu. Osadele on jõutud panna uue geomeetriaga piirdeliistud, on ka piirdeliistudeta jäänud aknaid. Plastaknad pole kõik ühesuguse raamijaotusega – on vanale aknale lähedase T-kujulise raamijaotusega, aga ka sobimatuna mõjuvaid üheruudulisi. Hoone fassaadi pole väljastpoolt soojustatud. Elamu välisuks on nõukogudeaegne. Katusekate on vahetatud profiilpleki vastu.

92. Pikk 78 1915. aastal, esiplaanil Pikk 80 ehitus.

93. Pikk 78 aastal 2023.

Pikk 80 on 2023. aasta suvel terviklikult rekonstrueeritud elamu (ill 94). Hoone kõrget soklit on näha juba ajalooliselt pildilt (ill 92), kuid tänapäevasel fotol on näha, et seda on soojustatud. Elamu fassaadi on väljast soojustatud ja seda katab uus profiilita peensaetud laudis. Kõik aknad on vahetatud plastakende vastu, mis soojustamise tõttu „auku“ jäävad. Avatäidete raamijaotus pole tehtud ajalooliste akende eeskujul. Aknaid ümbritsevad taas ajalooliselt sobimatud üleulatuvad piirdeliistud. Katusekatteks on uus eterniit. Pikk 80 majal torkavad silma suured tuulekastid, mida kontrastne värvivalik rõhutab. Vaadates värvi-,

akende ja piirdeliistude geomeetria valikuid, siis võib järeldada, et omanik pole soovinud ajaloolist välimust säilitada, vaid püüab saavutada uue maja väljanägemist.

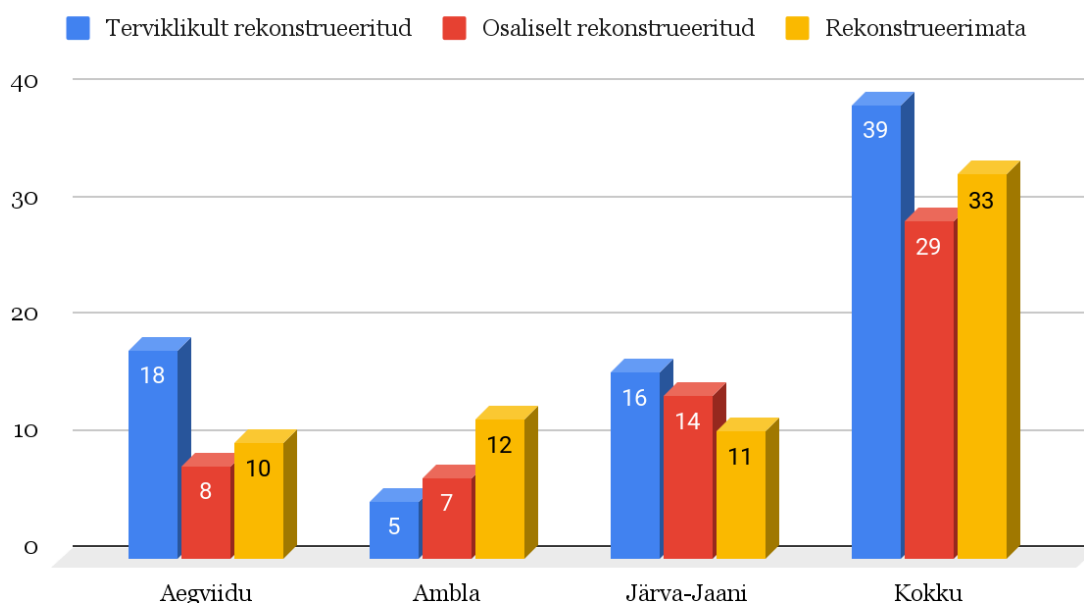
94. Pikk 80 aastal 2023.

Järva-Jaani hoonete valimis leidis kõiki näiteid, nii ajaloolist välisilmet säilitanud terviklikke rekonstrueerimisi, kui ka neid, kus majale oli taotluslikult uue hoone välisilme antud. Muinsuskaitsealises vaates olid kõige eeskujulikumalt rekonstrueeritud Pikk 21 (ill 75) ja 55 (vt Lisa 3). Taotluslikult uued nägid välja Pikk 15 (ill 73) ja 80 (ill 94). Arhitektuurselt üks Järva-Jaani silmapaistvamaid hooneid Pikk 34 on olukorras, kus iga korteriomanik toimetab oma valduse piirides ning ühiseid kokkuleppeid peale katuse pole olnud, mis tekitab fassaadidele kakofoonia. Julgustaks ja suunaks ühistuid võtma vastu ülemajalisi otsuseid välispiirete osas, et ajaloolise hoone arhitektuurne väärtus säiliks.

3. ASULATE OMAVAHELINE VÕRDLU JA JÄRELDUSED

Aegviidu hoonete valimi seas oli kõige rohkem terviklikult rekonstrueeritud hooneid, mis tähendab, et vahetatud oli nii katusekate, laudis, aknad kui ka sokkel. Kõige vähem oli terviklikult rekonstrueeritud hooneid Amblas, kus oli ka kõige väiksem valim, kuid Ambla hoonete jaotuses oli suurim osakaal rekonstrueerimata majadel. Suurima valimiga Järva-Jaanis jaotusid tulemused kõige ühtlasemalt (ill 95).

95. Rekonstrueerimise trendide ilmestav tabel.

Ajaloolist välisilmet terviklikult rekonstrueerides reeglina liiga palju ei hoita. Valimis oli ka hooneid, kus oli ajaloolisest majast üldilmelt uut tahetud teha. Sellised olid näiteks Aegviidus Kastani 18 (ill 17), Piibe mnt 5 (ill 29) ja Vahtra 17 (vt Lisa 1), Amblas Pikk 4 (ill 43) ja Pikk 11 (ill 45) ning Järva-Jaanis Pikk 15 (ill 73) ja Pikk 80 (ill 94). Uue maja ilme andmine on tähendanud ajaloolistest detailidest loobumist, näiteks piirdeliistud ja saelõikelised detailid. Aknad on sageli üheruudulised või kahese raamijaotusega. Fassaad on kõigi puhul profiilita, tihti peensaetud laudadest, mis fassaadi kahemõõtmeliseks ja detailivaeseks teeb. Samuti on majad soojustatud, mis proportsioone muudab.

Läbitöötatud valimi põhjal võib öelda, et tervikliku rekonstrueerimise tulemusena muutub tihti maja välisilme, kuid on võimalik ka ajastutruudust säilitada. See ei tähenda alati kramplikult iga detaili koopiat valmistamist, vaid pigem üldise tunnetuse hoidmist, mida ilmestab illustratsioon 96. Ootuspäraselt olid osaliselt rekonstrueeritud hooned paremini oma ajaloolist välisilmet säilitanud, kuna vähemalt üks tarind oli ajaloolisel kujul alles. Sellegipoolest leidis

ka neid osaliselt rekonstrueeritud maju, kus polnud ajaloolist ilmet alles hoitud. Säilitades on oluline iga maja puhul tähele panna detaile, mille kaotamine oluliselt ilmet muudaks.

96. Rekonstrueerimise ja ajaloolise välisilme säilitamise seos.

Etapilised rekonstrueerimised on tuvastatavad eelkõige selle järgi, et eri etappides pole langetatud samu valikuid ja lõppkokkuvõttes on majal erinevad aknad, piirdeliistud või miskit muud. Nii on juhtunud Kastani 3 hoonega (ill 97), kus on majal erinev laudis, aknad ja piirdeliistud ja Pikk 78 hoonega, kus on erinevad aknad ja piirdeliistud (ill 98). See rikub üldilmet, kuna fassaad pole ühtlane ega säilita ka ajaloolist välisilmet. Eelistada tuleks tervikrekonstrueerimist või kui see pole võimalik, siis tervikprojekteerimist, kus lahendused mõeldakse üheaegselt välja, kuid teostatakse etappides. Sellisel juhul on ikkagi võimalik jõuda ühtse välisilmega majani.

97. Erineva laudise, akende ja piirdeliistudega Kastani 3, Aegviidu, 2023.

98. Erinevate aknajaotuste ja piirdeliistudega Pikk 78, Järva-jaani, 2023.

3.1. Värvivalik

Väga suur roll on ka värvivalikul, nii Kastani 18 (ill 99), Pikk 15 (ill 100) kui Pikk 80 olid halltoonides, mis pole 20. saj alguse ega nõukogudeaegsetele puitviimistlusega hoonetele algselt olnud omane. Võimalik, et halltoonide valik tuleb praegu moes oleva nn skandinaavia stiili mõjust, mida küll peamiselt kasutatakse interjööris, kuid võib paralleelsele tõmmata ka fassaadi värvivalikuga. Lisaks valgele, mis on skandinaavia stiili alustala, kasutatakse selle kõrval palju halli, musta ja värvi andmiseks just sinist, kusjuures jäetakse ka sinine tihti tuhmiks murtud tooniks.⁷¹

99. Halltoonides Kastani 18, Aegviidu, 2023.

100. Halltoonides Pikk 15, Järva-Jaani, 2023.

Teine äärmus on samuti esindatud, kus valitakse eriti erksad toonid pärast rekonstrueerimist, mis on ajaloolises kontekstis võõrad ning ehitusajal sellise erksusega värve polnudki (ill 101 ja 102). See viitab ka sellele, et kasutatud pole linaõlivärvi, mis kuivab matiks ja mõjub seetõttu mahedamalt. Tänapäevased värvid ehk lateks-, akrülaat-, akrüül- või PVA-värvid moodustavad puidupinnale kile, kust veeaur ei kuiva enam välja ning puitu kinni jäänud niiskus hakkab seda pehastama.⁷² Osa värvitüüpe on niivõrd jäigad, et ei mängi puiduga kaasa, vaid rebenevad piki puukiudu, misjärel tekkinud prakku hakkab kogunema vihma- ja lumesulavesi, moodustades veetaskuid, mis puitu niiskena hoiavad.

⁷¹ Skandinaavia stiili iseloomustab särav minimalism. – Maakodu 8. II 2018, <https://maakodu.delfi.ee/artikkel/81044977/sisekujundus-skandinaavia-stiili-iseloomustab-sarav-minimalism> (vaadatud 27. III 2024).

⁷² L. Täheväli, Värvivalik päästab ülevärvimisest. – Pärnu Postimees 25. III 2002, <https://parnu.postimees.ee/2351067/varvivalik-paastab-ulevarvimisest> (vaadatud 5. V 2024).

101. Erksa värvivalikuga Piibe mnt 5, Aegviidu, 2023.

102. Erksa värvivalikuga Pikk 4, Ambla, 2023.

Ootamatult tuli esile kollase või oranži fassaadivärvi ja pruunide piirdeliistude kombinatsioon, mis on terviklikult rekonstrueeritud hoonete korduvatest värvitoonidest kõige levinum. Seda kombinatsiooni, pisut mahedamas ja erksamas võtmes tuli ette kolme asula peale kokku kümnel korral. Illustratsioonidena toodud näidetest kolmel (ill 103, 104 ja 105) on ka aknaraamid pruunid ning muutuvad seetõttu süngeks ning kui puudub raamijaotus, siis mõjuvad „mustade aukudena“. Pikk 17 (ill 106) aknad on küll tegelikult fassaadi suhtes suurema tagasiastega kui Lai 7 (ill 103) või Vahtra 17 (ill 104) aknad, kuid need mõjuvad ajastutruumalt ja helgemalt, tagasiaste on siinkohal vähem häiriv kui tumeda piirdeliistuga tume aken.

103. Kollase ja pruuni värvi kooslus Lai 7, Ambla, 2023.

104. Oranži ja pruuni värvi kooslus Vahtra 17, Aegviidu, 2023.

105. Kollase ja pruuni värvi kooslus Pikk 11, Ambla, 2023.

106. Helekollase ja pruuni värvi kooslus Pikk 17, Järva-Jaani, 2023.

Ajaloolist puitmaja värvides tuleks eelistada linaõlivärvi. See imendub sügavale puitu ja kaitseb seda tõhusalt välistingimuste eest, samal ajal pinnale kilet moodustamata ning niiskus saab puidust välja kuivada. Värv kulub, mitte ei kooru puidupinnalt maha, mis tähendab, et seda saab üle värvida pärast kerget puhastust sama tüüpi värviga ning ei moodustu paksu värvikihtide ladestumist, millele mustus kinni jääb ja vetikad kasvama hakkavad.⁷³

3.2. Aknad

Terviklikult rekonstrueeritud hoonete üks põhilisi kitsaskohti ajaloolise välisilme säilitamisel on tagasiastega aknad. Kui palju tagasiaste mõjutab välisilmet on näha hästi Ambla, Pikk 1 hoonel, kus on kõrvuti uus ja vana aken, mis on erinevalt paigaldatud (ill 107). Mõnede rekonstrueeritud majal on pööninguaken fassaadiga ühel joonel, kuid põhikorruse aknad tagasiastega, nii on ka Ambla, Lai 7 (ill 108). Selle hoone pildilt on samuti näha, et aknad muutuvad tagasiastudes tummaks, sealt ei peegeldu enam valgust ning majja jäävad „augud“ sisse. Teinekord võib see olukord lausa kentsakaks muutuda ja maja võib oma varasema iseloomu täielikult kaotada (ill 109). Kui tagasiaste on ligikaudu 5 cm, siis see ei jää segama, kuna aken ei kao fassaadi sisse ära (ill 110).

⁷³ L. Stroh, Laudise värvimisest ja värvidest. – Majalood 21. IV 2014, <https://www.majalood.ee/lood/vana-maja/laudise-varvimisest-ja-varvidest> (vaadatud 5. V 2024).

107. Erinevas tasapinnas erineva raamijaotusega aknad. Pikk 1, Ambla, 2023.

108. Esimese korruse aknad on tagasiastega, katusekorruse aknad fassaadiga samal joonel. Lai 7, Ambla, 2023.

109. Kummalisena mõjuvad aknad. Kase 6, Aegviidu, 2023.

110. Akende väike tagasiaste ei torka kohe silma. Pikk 55, Järva-Jaani, 2023.

Töös on korduvalt mainitud, et aknad, mis on sama raamijaotusega, kuid erineva avatavusega ei näe samasugused välja. Järva-Jaani, Pikk 60 on näide, kus on ajaloolisest aknast tehtud koopia, kuid avatavust on muudetud. Varasemal aknal on eraldi valgmik ja kaks avatavat raami, millest mõlemad on prosspulkadega pooleks jaotatud (ill 111). Plastaken koosneb ainult ühest avatavast raamist, mis on pealekleebitud liistudega kuueks jaotatud (ill 112). Need kaks akent erinevad üksteisest raamide proportsioonide poolest, kuid olukorras, kus on valida, kas uus aken on valede proportsioonidega, kuid õige raamijaotusega või ühe ruuduga, võiks eelistada esimest varianti. Pikk 1 hoonel Amblas on samuti koopiaplastaknad, kuid tuulutussluugi asemel on avatavaks tehtud kogu üks alumine pool, mis kaugelt vaadates võib täiesti tähelepanuta jääda (ill 113). Tänavalt möödujale ei pruugi need erinevused silma paista ning ühtlane tervik on suures pildis saavutatud.

111. Ajalooline T-kujuline puitaken, millel on prosspulkadega jaotused. Pikk 60, Järva-Jaani, 2023.

112. Tänapäevane plastaken, mis kopeerib kuueruudulist puitakent. Pikk 60, Järva-Jaani, 2023.

113. Plastaken vasakul, puitaken paremal. Pikk 1, Ambla, 2023.

Pikk 34 Järva-Jaanis ilmestab, kuidas plastakna jaotuse valimine mõjutab oluliselt hoone välisilmet (ill 114). Vasakpoolne aken on vana koopia uuest materjalist ja parempoolne on raamijaotuselt omaniku valik. Aknad võiksid olla tervikilme säilitamise eesmärgil kogu kortermajal ühtlased, eriti kui on teada, millised on ajaloolised aknad olnud ning need on pisut erilisema raamijaotusega. Lisaks on parempoolse korteri omanik otsustanud selliste piirdeliistude kasuks, mida sellel majal pole kunagi olnud ja mida ükski teine korteriomanik pole kasutanud. Pildilt on ka hästi näha, et uue laudise paigaldamisel pole korratud ajaloolist skeemi ja on mindud lihtsama vastupanu teed. Huvitaval kombel pole oma korteri välispiired korda teinud omanik paigaldanud esimese korruse krohvitud osa peale veeplekki.

114. Kaks vahetatud akent ja uus laudis, Pikk 34, Järva-Jaani, 2024.

Tehnoloogiliselt pole võimalik valmistada plastaknaid täpsete puitakende koopiatena, mistõttu tuleb eelistada puitaknaid ajaloolise maja kordategemisel. Kui valik osutub kindlasti plastakna kasuks, siis tuleb tellida koopiaaken, eriti kui on teada, millised on ajaloolised aknad olnud. Kortermajade puhul on oluline kõik aknad korraga ühtmoodi akende vastu välja vahetada, et fassaad püsiks esinduslik.

3.3. Piirdeliistud

Uue geomeetria ehk profiilita ja üleulatuvate otstega piirdeliistud on detail, mis rekonstrueeritud majadel pidevalt kordub. Mida pikemaks „kõrvakesi“ ja „vuntse“ venitada, seda vähem ajalooline see välja näeb (ill 115). Sile raam akna ümber mõjub paremini kui väljavenitatud, kuid profiiliga piirdeliist on eriti kaunis ja ajalooliselt tõepärane. Siinkohal toon välja endise Muinsuskaitseameti Harjumaa vaneminspektori Silja Konsa tsitaadi: „Kui inimesel on nii väärtuslik hoone, siis tuleb seda väärtust hoida ka detaili tasandil. Tegelikult detailid ongi need, mis hoonele väärtuse annavad.“⁷⁴

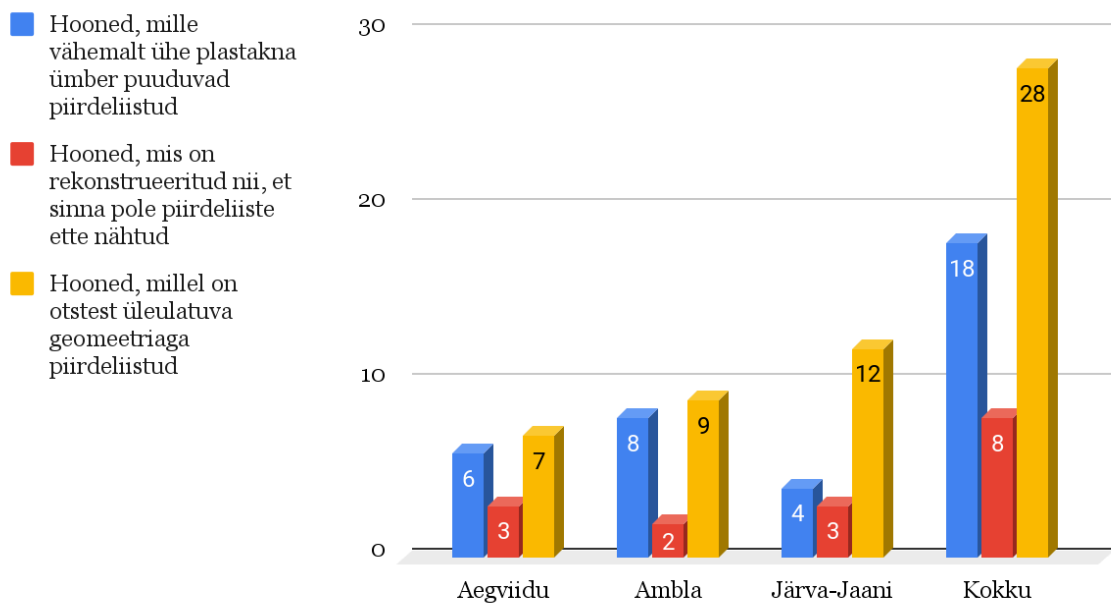
⁷⁴ S. Konsa, Kommentaarid akende kohta. – Väärtused vanas maamajas. Toim E. Lutsepp. Tallinn: Aktaprint, 2013, lk 9.

115. Piirdeliistude ajastutruuduse telg.

Hooneid, millel olid otstest üleulatava geomeetriaga piirdeliistud, oli kolme asula peale kokku 28, mis on kogu valimist 28%, kuid kõik hooned pole rekonstrueeritud (ill 116). Arvuliselt kõige rohkem esines seda Järva-Jaanis, kuid protsentuaalselt oli Ambla valimis rekonstrueeritud hoonetest 75% ajalooliselt ebasobivad piirdeliistud. Läbiv trend oli ka piirdeliistude puudumine vahetatud akende ümber. Tihti tundus, et tegemist pole pooleliolevate töödega, vaid aken on vahetatud ning piirdeliiste pole pika aja jooksul jõutud või tahetud panna. Lisaks sellele, et see näeb ebaesteetiline välja, kaasnevad sellega tehnilised probleemid, kuna niiskus pääseb konstruktsiooni ja kahjustab nii akent kui seina akna all, millele järgneb tihti seinosa vahetus pärast aknavahetust. Liigniiskuse tõttu võivad arenema hakata hallitus ja mädanikseened. Piirdeliistud hoiavad ka akna ümbert sisse puhuvat tuult kinni. Avade piirdeliistud pole üksnes dekoratiivsed detailid, vaid ka tehnilised elemendid, mida sellisena harva teadvustatakse.

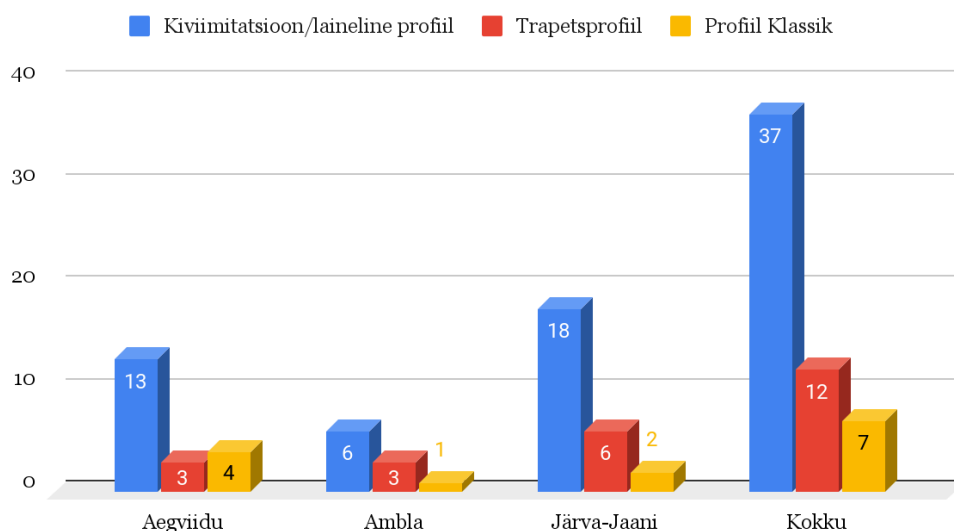

116. Piirdeliistudega seotud statistika.

3.4. Katusekate

Üldiselt on katust rekonstrueerides valitud kolme erineva plekkprofiili vahel: laineline ehk kiviimitatsioon, trapetsprofiil ja profiil Klassik ehk valtspleki imitatsioon (ill 117). Mõnel üksikul juhul on katus tehtud valtsplekist.

117. Katuseprofiilide kasutussagedus.

Kõige rohkem on valitud kiviimitatsiooniga profiilplekki, mis ajalooliste majadega harmoneerub (ill 118 ja 119). Trapetsprofiil jätab tänapäevase, kahemõõtmelise mulje, mis mingites olukordades ei torca silma, kuid ei sobitu nii hästi (ill 120). Kõige kallim ja

eeskujulikum on ajaloolisele hoonele panna valtsplekk-katus, kuid seda tehakse harva, selle odavamaks alternatiiviks on profiilplekk Klassik (ill 121). Aegajalt paigaldatakse ka uusi eterniitkatuseid, kuid enamik eterniitkatustest on nõukogudeaegsed.

118. Kiviimitatsiooniga katus Kase 8, Aegviidu, 2023.

119. Kiviimitatsiooniga katus Lai 4, Ambla, 2023.

120. Trapetsprofiiliga katus Soo 9, Järva-Jaani, 2023.

121. Klassik profiilplekiga tehtud katus Pärna 5, Aegviidu, 2023.

3.5. Muud läbivad tähelepanekud

Väga paljudel hoonetel puudub vihmaveesüsteem või see on halvas seisukorras, ummistunud või deformeerunud. Ankeedist selgus, et vihmaveesüsteem puudus või oli katki 43 hoonel 101-st. Konkreetselt ripprenn oli kõigi asulate peale katki 14 majal (ill 122). See oli paljudel juhtudel kinnitatud fassaadi, mitte katuse külge (ill 123).

122. Räästakasti külge kinnitatud ripprenn, mille lumi on ära deformeerinud. Pikk 66, Järva-Jaani, 2023.

123. Ripprenn, mis on kinnitatud fassaadi külge ja on katki läinud. Pikk 33, Järva-Jaani, 2023.

Maju parandades on ehitajatel ja ise remonti tegevatel majaomanikel suur kiusatus kõik praod ning avaused täita ehitusvahuga (ill 124 ja 125). See tundub küll kavala mõttena, kuid ebakorrektselt kasutades pole see kõige kestvam ega efektiivsem lahendus. Tuult peavad õigete tingimuste korral ehitusvahud kinni keskpäraselt. Kvaliteetsel tervikrekonstrueerimisel kasutatakse lisaks tuule kinni saamiseks tuuletõkke- ja aurutõkketeipe ning vaht jääb pragude soojusisolatsiooniks. Katmata kujul UV-kiirgusele paljastatuks jäädes hakkab vaht kiirelt lagunema, muutudes hoopis vett imavaks pudedaks käsnaks.

124. Pärast uue plastakna paigaldamist on akna ümbruses olnud vahed ehitusvahuga täidetud ning ilmastikutingimuste käte jäetud. Pikk 34, Järva-Jaani, 2024.

125. Sokli ja seina sõlme on tihendatud ehitusvahuga, kuid sokkel on jäetud viimistlemata. Pikk 29, Järva-Jaani, 2024.

Etapiliselt rekonstrueerides võivad tekkida nn renoveerimislukud, mis tähendab, et omanik on ehitustööde paremaks haldamiseks, majanduslike võimaluste või lihtsalt vajaduspõhisuse tõttu teinud korda ainult osa majast, näiteks vahetanud välja katuse. Puánt seisneb selles, et just see korda tehtud osa tuleb, kas uuesti lahti võtta või oluliselt ringi ehitada, kui tekib soov mõni

järgmine töö ette võtta.⁷⁵ Pikk 11 hoonega Amblas on nii juhtunud, nimelt on hoonet soojustatud, kuid katust pole vahetatud (ill 126). Kui peaks tekkima vajadus seda teha, siis tuleb korrekselt soojustus, tuuletõke ja räästas omavahel kokku viia, mis võib sõltuvalt valitud lahendusest tähendada arvestatavat ümbertegemise mahtu. Esialgsele fassaadi kordategemisele ja soojustamisele on kindlasti kulunud juba arvestatavalt vahendeid, kuid kui katuse rekonstrueerimisel tuleks osaliselt juba tehtud töid korrata, on see kindlasti demotiveeriv ning võib piiratud rahaliste võimaluste korral tähendada, et lõpplahendus on ebakorrektnene või jäetakse see üldse tegemata.

126. Soojustatud ja korda tehtud fassaadiga, kuid vahetamata katusega Pikk 11, Ambla, 2024.

---

⁷⁵ Samm-sammult renoveerimise praktika – renoveerimislukud. – Kliimaministeerium, https://kliimaministeerium.ee/sites/default/files/documents/2024-03/Samm-sammult%20renoveerimine%20-%20renoveerimislukud_0.pdf (vaadatud 13. V 2024).

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö tõukus Euroopa Liidu roheleppest ning hoonete rekonstrueerimise pikaajalisest strateegiast, mille üks eesmärk on muuta Eesti elamud 2050. aastaks energiatõhusaks. Eestis veab nn renoveerimismaratoni projekt Life IP BuildEST, mille raames töötatakse välja omanikele rekonstrueerimissoovitusi. Üks projekti osa on praeguse elamute olukorra kaardistamine ning bakalaureusetöö aitab sellele kaasa. Töö eesmärk oli kaardistada Aegviidu, Ambla ja Järva-Jaani ajalooliste hoonete muutumist ajas, rekonstrueerimislahendusi ning hinnata nende hoonete ajalooliste väärtuste säilimist. Lisaks annan soovitusi, milliseid valikuid langetada tarinditega, mille ajaloolist ilmet tihti ei säilitata.

Alustuseks tutvuti asulate kujunemise looga. Seejärel hakati otsima ajaloolisi pilte Järvamaa asulate elamutest. Valimis olnud hoonete tänapäevaseid fotosid kõrvutati ajaloolistega, et tuvastada aja jooksul toimunud muutused. Iga asula kohta valmis analüüs, kuhu koondati valimi ilmekamad näited, nii pärast rekonstrueerimist välisilme säilitanud kui ka seda mitte teinud hoonetest. Analüüsi põhjal selgusid levinumad rekonstrueerimispraktikad, samuti tarinid, mille ajaloolise välisilme säilitamisele tihti tähelepanu ei pöörata, kuid mis muudavad märkimisväärselt hoone üldilmet.

Töös selgus, et Järvamaa kolme asula näitel oli 101 hoonest terviklikult rekonstrueeritud 39 ja osaliselt 29 hoonet, mis on kokku 67% valimist. Hulk hooneid ei ole veel rekonstrueeritud. Autor eeldas, et terviklikult rekonstrueerimine aitab paremini ajaloolist välimust säilitada kui etapiline rekonstrueerimine, kuna võimaldab kõik detailid samaaegselt läbi mõelda ning sõlmed lahendatakse seejuures korrektsemalt. Tervikrekonstrueerimised olid välisilmelt ühtlasemad kui järk-järguliselt tehtud tööd, kuna lahendusi muudeti tööde käigus. Osaliselt rekonstrueeritud hooned olid ootuspäraselt paremini oma ajaloolist välisilmet säilitanud, kuna kui mõni tarind oli lihtsalt hooldatud, jätsid need hoonele iseloomuliku eripära alles. Terviklikult rekonstrueerides ei oldud reeglina ajaloolisele välisilmele tähelepanu pööratud. Tihti puudusid ehissarikad- ja pennid, laudis oli profiilita, piirdeliistud ajalooliselt ebasobiva geomeetriaga, akende jaotused tänapäevased ning aknad soojustuse tõttu fassaadist märgatavalt tagasiastuvad.

Rekonstrueeritud hoonete suurimad murekohad ajaloolise välisilme säilitamisel olid värvi- ja akende valik ning piirdeliistud. Mitmed hooned olid värvitud ajaloolisele majale mitteomaste erksate värvide või hoopis praegusele moele vastavalt halltoonidega. Rohkem oli kasutatud lühema vastupidavusega väritüüpe. Ajaloolise puitmaja värvimisel tuleks kasutada

linaõlivärvi. Akende valikul tuleks lähtuda ajaloolise akna raamijaotusest, sest akende materjal, suurus ja raamijaotus on erineva ajastu hoonete üks iseloomulikumaid tunnuseid. Piirdeliistud on tihti otstest üleulatuvad, sellised pole need ajalooliselt olnud ning uus geomeetria muudab märgatavalt hoone üldilmet. Eelistada võiks profiiliga ja 45 kraadi all kokku pandud piirdeliiste.

Tehnilise poole pealt hakkasid enim silma järgmised probleemid. Väga sagedasti esines sokli maapinda „uppumist“, mis võib endaga kaasa tuua suuri niiskuspõrke ja kalleid ümberehitusi. Tihti puudus korralik vihmaveesüsteem või oli olemasolev katki. Läbiv probleem oli piirdeliistude tagasi paigaldamata jätmise pärast akende vahetust. Esmapilgul võib tunduda, et tegemist on dekoratiivse elemendiga, kuid sellel on ka eesmärk hoida kinni tuult ja takistada niiskuse levikut seina konstruktsioonidesse.

Bakalaureusetöö panustab Life IP BuildEST projekti raames üldisemate järelduste tegemisele, kuna kaardistatud asulates olnud rekonstrueerimislahendused pole ainult konkreetsele piirkonnale omased. Samuti andis töö ülevaate, millisel määral on sealses piirkonnas ajaloolisi elamuid rekonstrueeritud. Töö puuduseks on väheste konkreetsete juhtumite analüüs, kuid bakalaureusetöö maht ei võimaldanud rohkem hooneid analüüsi lisada.

Autor tutvus töö tegemise käigus Aegviidu, Ambla ja Järva-Jaani ajaloolise tausta kui ka arhitektuuriga, mis oli väga põnev. Töö arendas nn treenitud silma väljakujunemist, et märgata detaile, mis on muudetud või, vastupidi, säilitanud oma ilme. Lisaks kujundas analüüsimine tunnetust, mis on ajaloolist hoonet rekonstrueerides põhjendatud valikud ja millised ajaloolist välisilmet säilitada püüdes kohatud.

Sarnaseid kaardistamisi on vaja teha üle Eesti, et oleks võimalikult selge, kui palju hooneid on veel rekonstrueerimata ja mida potentsiaalselt peaks enne 2050. aastat nõuetele kohandama. Samuti võib teistest piirkondadest välja tulla veel korduvaid lahendusi, mida tuleks ajaloolise hoone rekonstrueerimisel vältida, kuid millele pole tähelepanu pööratud.

KASUTATUD ALLIKAD

Publitseerimata materjalid

Ü. Alev, Elamute välisvaatlus 26.–27. VII 2023. Exceli tabel. Autori valduses.

Publitseeritud materjalid

Konsa, K. Laulupidu ja verivorst: 21. sajandi vaade kultuuripärandile. Tartu: Tartu Kõrgem Kunstikool, 2014.

Konsa, S. Kommentaarid akende kohta. – Väärtused vanas maamajas. Toim E. Lutsepp. Tallinn: Aktaprint, 2013, lk 8–9.

L. Täheväli, Värvivalik päästab ülevärvimisest. – Pärnu Postimees 25. III 2002, <https://parnu.postimees.ee/2351067/varvivalik-paastab-ulevarvimisest> (vaadatud 5. V 2024).

Metslang, J. Vana maamaja: käsiraamat. Tallinn: Tammerraamat, 2012.

Pärdi, H. Järva-Jaani. – Pööning 2016, nr 1, lk 29–33.

Pärdi, H. Maa ja linna vahel: Eesti alevite lugu. Tallinn: Tänapäev, 2023.

Pärdi, H. Viitkem aega Aegviidus! – Pööning 2019, nr 4, lk 53–57.

Skandinaavia stiili iseloomustab särav minimalism. – Maakodu 8. II 2018, <https://maakodu.delfi.ee/artikkel/81044977/sisekujundus-skandinaavia-stiili-iseloomustab-sara-v-minimalism> (vaadatud 27. III 2024).

Varep, E. L. A. Mellini „Liivimaa atlas“ ning selle tähtsus Eesti looduse uurimisel. – Eesti Loodus 1985, nr 3, lk 194–198. Kättesaadav Digarist, <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:340924/298361/page/68> (vaadatud 31. X 2023).

Viljat, R. Ambla vanadel fotodel. Paide: Kuma, 2006.

Viljat, R. Järva-Jaani vald vanadel ja uutel piltidel. Tallinn: Auratrükk, 2015.

Akadeemilised tööd

Avik, E. Ambla kirikumõisa pastori elamu. Täiendkoolituse lõputöö, Eesti Kunstiakadeemia, muinsuskaitse ja konserveerimise osakond. Tallinn, 2013. Kättesaadav Digiteegist, https://digiteek.artun.ee/fotod/loputood/taiendkoolitus/event_id-532 (vaadatud 31. X 2023).

Arumägi, E. Renovation of Historic Wooden Apartment Buildings. Doktoritöö, TalTech, ehitiste projekteerimise instituut. Tallinn, 2015. Kättesaadav TalTechi digikogust, <https://digikogu.taltech.ee/et/item/da192f05-1fd6-4079-92e5-4c69ef74df43> (vaadatud 10. IV 2024).

Karine, K. Aegviidu raudteejaama tualeti ja pagasiaida muinsuskaitse eritingimused. Täiendkoolituse lõputöö, Eesti Kunstiakadeemia, muinsuskaitse ja konserveerimise osakond. Tallinn, 2009. Kättesaadav Digiteegist, https://digiteek.artun.ee/fotod/loputood/taiendkoolitus/event_id-723 (vaadatud 20. X 2023).

Mändel, M. Tehiskivimaterjalid Eesti 20. sajandi arhitektuuris: kasutuslugu ja väärtustamine. Doktoritöö, Eesti Kunstiakadeemia, muinsuskaitse ja konserveerimise osakond. Tallinn, 2019. Kättesaadav Digiteegist, <https://digiteek.artun.ee/download/newwin-download/oid-7909/7909.pdf?what=orig&show=1> (vaadatud 18. III 2024).

Reinsalu, R. Kollektiivne elu maal: vananev rahvastik, kahanevad väikeasulad, tühjade hoonete potentsiaal Järva-Jaani näitel. Magistritöö, Eesti Kunstiakadeemia, arhitektuuri ja linnaplaneerimise osakond. Tallinn, 2020. Kättesaadav Eesti Kunstiakadeemia Entu, <https://eka.entu.ee/public-thesis/entity-429314/reinsalu-reelika-kollektiivne-elu-maal-vananev-rahvastik-kahanevad-vaikeasulad-tyhjade-hoonete-potentsiaal-jarva-jaani-naitel> (vaadatud 20. X 2023).

Seadusandlikud dokumendid

Muinsuskaitseseadus, 2019. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019013> (vaadatud 20. X 2023).

Ehitusseadustik, 2015 [täiendatud 2023]. – Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/akt/130062023003> (vaadatud 20. X 2023).

Internetiallikad

14955 Ambla pastoraadi peahoone. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=14955> (vaadatud 16. XI 2023).

14978 Järva-Jaani kirik. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=14978> (vaadatud 23. X 2023).

8139 Elamu Gonsiori 25. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=8139> (vaadatud 26. III 2024).

Aegviidu Tervisedepoo, <https://aegviidu.eu/> (vaadatud 31. X 2023).

Ambla – Kihelkonnakeskus. – Tapa muuseum, <https://www.tapamuuseum.ee/ajalugu/ambla/> (vaadatud 31. X 2023).

Anija valla koduleht, <https://anija.ee/uldinfo> (vaadatud 23. X 2023).

Asulad ja elanike arv. – Järva valla koduleht, <https://jarvavald.ee/asulad-ja-elanike-arv> (vaadatud 26. X 2023).

E. Avrami, R. Mason, M. de la Torre, Values and Heritage Conservation: Research Report. Los Angeles 2000. – The Getty Conservation Institute, https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/valuesrpt.pdf (vaadatud 9. IV 2024).

Hansa Antiigi koduleht, <https://hansaantiik.ee/galleries/> (vaadatud 14. XII 2023).

Järva-Jaani alev. – Ökokratt, <http://www.okokratt.ee/jarvajaani/index.php/jarva-jaani-alev> (vaadatud 23. X 2023).

Järva-Jaani alevi ajalooline keskus. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=architecture&action=view&id=629> (vaadatud 11. II 2024).

Järva-Jaani koduloomuuseumi koduleht, <https://jjmuuseum.ee/koduloomuuseum/> (vaadatud 26. X 2023).

K. Matteus, Elamu dokumenteerimine: Järva maakond, Ambla alevik, Pikk 13. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/file/architecture/339.pdf> (vaadatud 22. XI 2023).

Kanarbiku 11, Aegviidu. – Ehitisregister, <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/building/116032715> (vaadatud 26. III 2024).

Kastani 18, Aegviidu. – Ehitisregister, <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/building/116027031> (vaadatud 26. III 2024).

Kastani 3, Aegviidu. – Ehitisregister, <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/building/116032002> (vaadatud 26. III 2024).

Kastani 3, *Google Mapsi* tänavavaade, VI 2011, <https://maps.app.goo.gl/Q9VzcqvQ8nRDXZPK7> (vaadatud 28. IV 2024).

L. Stroh, Laudise värvimisest ja värvidest. – *Majalood* 21. IV 2014, <https://www.majalood.ee/lood/vana-maja/laudise-varvimisest-ja-varvidest> (vaadatud 5. V 2024).

Life IP BuildEST koduleht, <https://kliimaministerium.ee/buildest> (vaadatud 30. XII 2023).

Mälestise otsing: Aegviidu. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument> (vaadatud 23. X 2023).

Pastoraadi ajalugu. – EELK Järva-Jaani Ristija Johannese kogudus, https://jarva-jaani.eelk.ee/sisu.php?lehe_id=39&alamlehe_id=89&alamlehe2_id=0 (vaadatud 31. X 2023).

Piibe mnt 21, *Google Mapsi* tänavavaade, VI 2011, <https://www.google.com/maps/@59.2856842,25.6136517,3a,32.2y,26.27h,91t/data=!3m7!1e1!3m5!1skI-CQIPzQmMpyHqveGwqpw!2e0!5s20110701T000000!7i13312!8i6656?entry=ttu> (vaadatud 28. IV 2024).

Pikk 15, Järva-Jaani. – Ehitisregister, <https://livekluster.ehr.ee/ui/ehr/v1/building/107021428> (vaadatud 25. III 2024).

Poliitikakujundamine. – BuildEST, <https://kliimaministerium.ee/buildest/poliitikakujundamine> (vaadatud 29. IV 2024).

Rahvaarv, pindala ja asustustihedus haldusüksuse järgi – Eesti Statistikaamet, https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvaloendus__rel2011__rahvastiku-paiknemine__elukoht-ja-soo-vanusjaotus/RL006/table/tableViewLayout2 (vaadatud 26. X 2023).

Renoveerimislaine. – Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium, <https://mkm.ee/ehitus-ja-elamumajandus/elamud-ja-hooned/renoveerimislaine> (vaadatud 29. IV 2024).

Samm-sammult renoveerimise praktika – renoveerimislukud. – Kliimaministeerium, https://kliimaministeerium.ee/sites/default/files/documents/2024-03/Samm-sammult%20renoveerimine%20-%20renoveerimislukud_0.pdf (vaadatud 13. V 2024).

The Burra Charter 1979. Revision X 2013. – Australia ICOMOS, <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf> (vaadatud 16. III 2024).

Tutvustus ja asukoht. – Järva valla koduleht, <https://jarvavald.ee/tutvustus-ja-asukoht> (vaadatud 26. X 2023).

Uuring: Maa-eramute seisukord ja renoveerimise praktika Esna-Kareda piirkonna näitel. – Kliimaministeerium, https://kliimaministeerium.ee/sites/default/files/documents/2024-03/Maaeramute%20seisukord%20ja%20renoveerimise%20praktika%2C%20Esna-Kareda%20n%C3%A4itel_0.pdf (vaadatud 10. IV 2024).

Uuring: Maapiirkonna eramuomanike renoveerimisvõimekus ja -valmidus. – Maaarhitektuuri Keskus, https://maaarhitektuur.ee/wp-content/uploads/2023/10/Maapiirkonna-eramuomanike-renoveerimisvoimekus-2023_25.01.2024.pdf (vaadatud 17. III 2024).

Meilivahetused

T. Lõugas, meilivahetus autoriga, 13. III 2024.

ILLUSTRATSIOONIDE LOETELU

1. Näide ankeedi küsimustest väärtuslike detailide, tervikrenoveerimise ja sokli materjali kohta. Kuvatõmmis Üllar Alevi koostatud ankeedist.
2. Näide ankeedi küsimustest akende kohta. Kuvatõmmis Üllar Alevi koostatud ankeedist.
3. Aegviidu Eesti kaardil. *Google Maps* 2023.
4. Aegviidu ja Ambla 1796. aasta kaardil. Autor Ludwig August Mellin, *Der Weissensteinsche Kreis. Le Cercle de Weissenstein*. Rahvusarhiiv (edaspidi RA), EAA, f 2059, n 1, s 1464. 12.
5. Aegviidu kool, endine hobupostijaama hoone, 2019. Aegviidu kool 2019, <https://eestilapsed.ee/rimi/konkursil-osalevad-koolid-2019/aegviidu-kool/> (vaadatud 23. X 2023).
6. Aegviidu rahvamaja, endine Lehtse mõisa karjamõis. Autor Tiit Koha. Aegviidu rahvamaja. – Anija valla kultuur, <https://www.anijavallakultuur.ee/aegviidu-rahvamaja/> (vaadatud 23. X 2023).
7. Aegviidu raudteejaam tsaariaegsel fotol. Autor teadmata. Vanad pildid, <https://www.vanadpildid.net/component/pictures/tsaariaegne-aegviidu-raudteejaam-13464/searchwordAegviidu?Itemid=> (vaadatud 31. X 2023).
8. Kanarbiku 11 hoovipoolne fassaad aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
9. Kanarbiku 11 luukidega tänavapoolsed aknad, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
10. Nn hülgevunts piirdeliistudega aken, Kanarbiku 11. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
11. Nn kõrvakesteks kutsutud piirdelistud Pärna 16 aknal. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
12. Kanarbiku 11 veranda aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
13. Kanarbiku 11 ajalooline pilt verandast. Autor teadmata, pildi edastas Tiina Lõugas.
14. Kastani 3 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
15. Kastani 3 otsafassaad juulis 2011, kuvatõmmis. *Google Maps* tänavavaade, https://www.google.com/maps/@59.2868449,25.613543,3a,85.9y,8.91h,82.22t/data=!3m7!1e1!3m5!1sKJul9Upfd7QZebZgxxb-5w!2e0!6shttps:%2F%2Fstreetviewpixels-pa.googleapis.com%2Fv1%2Fthumbnail%3Fpanoid%3DKJul9Upfd7QZebZgxxb-5w%26cb_client%3Dsearch

.gws-prod.gps%26w%3D86%26h%3D86%26yaw%3D9.365776%26pitch%3D0%26thumbfov%3D100!7i13312!8i6656?entry=ttu (vaadatud 26. III 2024).

16. Kastani 3 teine otsafassaad aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.

17. Kastani 18 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.

18. Kastani 18 juulis 2011 enne rekonstrueerimist, kuvatõmmis. *Google Maps* tänavavaade,

https://www.google.com/maps/@59.288205,25.6180173,3a,75y,145.36h,90t/data=!3m7!1e1!3m5!1sCL2F_kph1O3JEZY-GD8n8w!2e0!5s20110701T000000!7i13312!8i6656?entry=ttu
(vaadatud 26. III 2024).

19. Pärna 4 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.

20. Pärna 4 ehitusaegne pilt. Autor teadmata, pildi edastas Tiina Lõugas.

21. Pärna 7 otsafassaad aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.

22. Pärna 7 peafassaad aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.

23. Pärna 7 viiludekoor. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.

24. Pärna 7 ajalooline pilt, väljalõige. Autor teadmata, pildi edastas Tiina Lõugas.

25. Pärna 16 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.

26. Pärna 16 enne rekonstrueerimist, täpne aasta teadmata. Autor teadmata, KV.ee kinnisvaraportaali aegunud kuulutus, kättesaadav *Google*'i otsingust, https://www.google.com/search?sca_esv=82300cf3937c2883&q=aegviidu+p%C3%A4rna+7&uds=AMwkrPs96uBJRrtnfdUBdyLvIDAS22S4HHAeek08yRZkXbSCG3T3ZSqqMhrDP-dbdnBCYDc-Vb74t8EtQ3NzFVWnP7SRQCUUzQ-c1f1b4iUEKJulKNXbydzhQdDcy_X-8-NAfOcIsg6EQmAQeGZutdRQeIcrwESrvaZkMRDu-42gly3hOBbXJou8jxwLFaZGEXqCmnfLgLVF6TWtblq2q3IPUgrV-uKnv6cBZQiU8LDwp36BwSpMfU66TokLgcBr8i0QMEFWvg-G&udm=2&prmd=ivnbz&sa=X&ved=2ahUKEwiQrNnuipKFAXWVFBAIHfXdDfwQtKgLegQICxAB&biw=1440&bih=779&dpr=2#vhid=oLElaKhN923b-M&vssid=mosaic (vaadatud 26. III 2024).

27. Pärna 17 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.

28. Pärna 17 enne rekonstrueerimist, väljalõige. Autor teadmata, pildi edastas Tiina Lõugas.

29. Piibe mnt 5 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.

30. Piibe mnt 21 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
31. Piibe mnt 21 nõukogude ajal. Autor teadmata, pildi edastas Tiina Lõugas.
32. Vahtra 13 otsafassaad aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
33. Vahtra 13 peafassaad aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
34. Ambla Eesti kaardil. *Google Maps* 2023.
35. Ambla kirik, 2019. Autor Mart Viljus X 2019. Ambla Maarja kirik. – Kirikud, <http://kirikud.muinas.ee/?page=6&subpage=7318> (vaadatud 26. X 2023).
36. Ambla kirikumõis, 2020. Autor K. Klandorf 30. IV 2020. 14955 Ambla pastoraadi peahoone. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=14955> (vaadatud 26. X 2023).
37. Postkaart Amblast 20. saj alguses. Järvamaa Muuseumi fotokogu PM F 589:2: postkaart, Ambla vaade 20. saj alguses. Kättesaadav Muuseumide Infosüsteemist (edaspidi MuIS), <https://www.muis.ee/et/museaalview/1279994> (vaadatud 26. X 2023).
38. Vaade Ambla peatänavale, 1920–1940. Järvamaa Muuseumi fotokogu PM F 2940:313: foto, Ambla vaade 1920–1940. Kättesaadav MuIS, <https://www.muis.ee/et/museaalview/238600> (vaadatud 31. X 2023).
39. Piltnik Pokmann kaameraga. Autor Jakob Pokmann 1926. R. Viljat, Ambla vanadel fotodel. Paide: Kuma, 2006, lk 198.
40. Ambla piltniku Pokmanni maja. Autor Jakob Pokmann 1930. R. Viljat, Ambla vanadel fotodel. Paide: Kuma, 2006, lk 197.
41. Pikk 3 aastal 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
42. Pikk 3 aastal 1930. Autor Jakob Pokmann 1930. R. Viljat, Ambla vanadel fotodel. Paide: Kuma, 2006, lk 146.
43. Pikk 4 aastal 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
44. Pikk 4 aastal 1987. Järvamaa Muuseumi fotokogu PM F 2433:19, Ambla vaade remondis palkmaja 1987. Kättesaadav MuIS, <https://muis.ee/museaalview/1714190> (vaadatud 10. IV 2024).
45. Pikk 11 aastal 2024. Autor Kertu Paal 30. III 2024.

46. Pikk 11 külje pealt aastal 2024. Autor Kertu Paal 30. III 2024.
47. Pikk 12 aastal 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
48. Pikk 12 akna piirdeliist. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
49. Pikk 13 aastal 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
50. Pikk 19 vana puitaken. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
51. Pikk 19 uus plastaken. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
52. Pikk 19 tänavapoolne fassaad, 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
53. Pikk 19 otsafassaad, 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
54. Pikk 21 aastal 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
55. Pikk 21 tänavapoolne kolmeosaline fassaad. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
56. Lai 6 aastal 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
57. Lai 10 aastal 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
58. Lai 16 aastal 1928. Autor Jakob Pokmann 1928. R. Viljat, Ambla vanadel fotodel. Paide: Kuma, 2006, lk 128.
59. Lai 16 aastal 1935. Autor Jakob Pokmann 1935. R. Viljat, Ambla vanadel fotodel. Paide: Kuma, 2006, lk 129.
60. Lai 16 aastal 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
61. Lai 16 aastal 2023, otsafassaad. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
62. Järva-Jaani Eesti kaardil. *Google Maps* 2023.
63. Orgena ja Keika küla 1796. a kaardi peal. Autor Ludwig August Mellin, *Der Weissensteinsche Kreis. Le Cercle de Weissenstein*. RA, EAA, f 2059, n 1, s 1464. 12.
64. Orgena ja Keika küla ning Püha Johannese kirik 1884. a kaardi peal. Autorid Schmidt ja Rütke. Eesti- ja Liivimaa kaart 1884. Ajaloolised kaardid. – Maa-ameti geoportaal, <https://xgis.maaamet.ee/xgis2/page/app/ajalooline> (vaadatud 23. X 2023).
65. Järva-Jaani kirik, 2019. Autor K. Klandorf 17. IV 2019. 14978 Järva-Jaani kirik. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=14978> (vaadatud 23. X 2023)

66. Orina mõis, 2021. Autor Urmas Glase. Järva teataja. – Muuseum Orina mõisas teeb võimalikele uutele kasutajatele ruumi 25. XII 2021, <https://jarvateataja.postimees.ee/7416208/muuseum-orina-moisas-teeb-voimalikele-uutele-kasutajatele-ruumi> (vaadatud 23. X 2023).
67. Järva-Jaani pastoraadi esialgne hoone. Autor teadmata. Pastoraadi ajalugu. – EELK Järva-Jaani Ristija Johannese kogudus, https://jarva-jaani.eelk.ee/sisu.php?lehe_id=39&alamlehe_id=89&alamlehe2_id=0 (vaadatud 31. X 2023).
68. Järva-Jaani pastoraadi historitsistlik hoone. Autor teadmata. Pastoraadi ajalugu. – EELK Järva-Jaani Ristija Johannese kogudus, https://jarva-jaani.eelk.ee/sisu.php?lehe_id=39&alamlehe_id=89&alamlehe2_id=0 (vaadatud 31. X 2023).
69. Pentre veski, 2008. Autor Tavo Tamm 07. II 2008. K14986 Järva-Jaani sae-, jahu- ja villaveski hoone. – Kultuurimälestiste register, <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=14986> (vaadatud 31. X 2023).
70. Pikk 34, elu- ja ärimaja, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
71. Pikk 11 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
72. Pikk 11 otsevaade aastal 2024. Autor Kertu Paal 30. III 2024.
73. Pikk 15 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
74. Pikk 15 aastal 2018. *Google Maps* tänavavaade, <https://maps.app.goo.gl/LhAnLGVaUGFtTocEA> (vaadatud 22. IV 2024).
75. Pikk 21 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
76. Pikk 29 aastal 2024, rekonstrueerimistööd on veel lõpetamata. Autor Kertu Paal 30. III 2024.
77. Saelõikelistele sarikatele hakatakse ümber tuulekasti ehitama, Pikk 29 aastal 2024. Autor Kertu Paal 30. III 2024.
78. Piirdeliistu ja aknapleki sõlm ebakorrektselt lahendatud, Pikk 29 aastal 2024. Autor Kertu Paal 30. III 2024.
79. Pikk 29 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.

80. Pikk 29 20. saj alguses, väljalõige. Järva-Jaani. – Hansa Antiik, https://hansaantiik.ee/galleries/jarva-jaani/#!fancybox/caa7d974/IMG_0040118.jpg (vaadatud 12. II 2024).
81. Pikk 29 20. saj alguses, suletud luukidega, väljalõige. Järva-Jaani. – Hansa Antiik, https://hansaantiik.ee/galleries/jarva-jaani/#!fancybox/c7d17f38/IMG_0039121.jpg (vaadatud 12. II 2024).
82. Pikk 29 aastal 1984. Järvamaa Muuseumi fotokogu PM F 1772:88: foto, Paide RTK Järva-Jaani universaalkauplus 1984.a. Kättesaadav MuIS, <https://www.muis.ee/et/museaalview/1463258> (vaadatud 12. II 2024).
83. Pikk 34 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
84. Pikk 34, paremas nurgas teisel korrusel ühe korteri piirides ära vahetatud laudis. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
85. Pikk 34 aastal 1987. Järvamaa Muuseumi fotokogu PM F 2471:4: foto, Järva-Jaani elumaja 1987. Kättesaadav MuIS, <http://www.muis.ee/et/museaalview/1720210> (vaadatud 12. II 2024).
86. Pikk 34 20. saj alguses, väljalõige. Järva-Jaani. – Hansa Antiik, https://hansaantiik.ee/galleries/jarva-jaani/#!fancybox/95238bd7/IMG_0002144.jpg (vaadatud 13. II 2024).
87. Pikk 60 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
88. Pikk 60 1917. aastal hoovi poolt. Autor Villem Ernst Kallaspoolik, 1917. R. Viljat, Järva-Jaani vald vanadel ja uutel pildidel. Tallinn: Auratrükk, 2015, lk 84.
89. Pikk 66 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
90. Pikk 66 aastal 1939. Autor teadmata, 1939. R. Viljat, Järva-Jaani vald vanadel ja uutel pildidel. Tallinn: Auratrükk, 2015, lk 98.
91. Pikk 66 aastal 2011. Google Maps tänavavaade, <https://maps.app.goo.gl/CvGm2E9oYeZd4mya7> (vaadatud 22. IV 2024).
92. Pikk 78 1915. aastal, esiplaanil Pikk 80 ehitus. Autor Villem Ernst Kallaspoolik, 1915. R. Viljat, Järva-Jaani vald vanadel ja uutel pildidel. Tallinn: Auratrükk, 2015, lk 102.
93. Pikk 78 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
94. Pikk 80 aastal 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.

95. Rekonstrueerimise trendide ilmestav tabel. Autor Kertu Paal 27. III 2024.
96. Rekonstrueerimise ja ajaloolise välisilme säilitamise seos. Autor Kertu Paal 27. III 2024.
97. Erineva laudise, akende ja piirdeliistudega Kastani 3, Aegviidu, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
98. Erinevate aknajaotuste ja piirdeliistudega Pikk 78, Järva-jaani, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
99. Halltoonides Kastani 18, Aegviidu, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
100. Halltoonides Pikk 15, Järva-Jaani, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
101. Erksa värvivalikuga Piibe mnt 5, Aegviidu, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
102. Erksa värvivalikuga Pikk 4, Ambla, 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
103. Kollase ja pruuni värvi kooslus Lai 7, Ambla, 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
104. Oranži ja pruuni värvi kooslus Vahtra 17, Aegviidu, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
105. Kollase ja pruuni värvi kooslus Pikk 11, Ambla, 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
106. Helekollase ja pruuni värvi kooslus Pikk 17, Järva-Jaani, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
107. Erinevas tasapinnas erineva raamijaotusega aknad. Pikk 1, Ambla, 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
108. Esimese korruse aknad on tagasiastega, katusekorruse aknad fassaadiga samal joonel. Lai 7, Ambla, 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
109. Kummalisena mõjuvad aknad. Kase 6, Aegviidu, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
110. Akende väike tagasiaste ei torika kohe silma. Pikk 55, Järva-Jaani, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
111. Ajalooline T-kujuline puitaken, millel on prosspulkadega jaotused. Pikk 60, Järva-Jaani, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
112. Tänapäevane plastaken, mis kopeerib kuueruudulist puitakent. Pikk 60, Järva-Jaani, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.

113. Plastaken vasakul, puitaken paremal. Pikk 1, Ambla, 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
114. Kaks vahetatud akent ja uus laudis, Pikk 34, Järva-Jaani, 2024. Autor Kertu Paal 30. III 2024.
115. Piirdeliistude ajastutruuduse telg. Autor Kertu Paal 27. III 2024.
116. Piirdeliistudega seotud statistika. Autor Kertu Paal 27. III 2024.
117. Katuseprofiilide kasutussagedus. Autor Kertu Paal 27. III 2024.
118. Kiviimitatsiooniga katus Kase 8, Aegviidu, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
119. Kiviimitatsiooniga katus Lai 4, Ambla, 2023. Autor Üllar Alev 26. VII 2023.
120. Trapetsprofiiliga katus Soo 9, Järva-Jaani, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
121. Profiil Klassikuga tehtud katus Pärna 5, Aegviidu, 2023. Autor Üllar Alev 27. VII 2023.
122. Räästakasti külge kinnitatud väikese läbimõõduga ripprenn, mille lumi on ära deformeerinud. Pikk 66, Järva-Jaani, 2023. Autor Kertu Paal 30. III 2024.
123. Ripprenn, mis on kinnitatud fassaadi külge ja on katki läinud. Pikk 33, Järva-Jaani, 2023. Autor Kertu Paal 30. III 2024.
124. Pärast uue plastakna paigaldamist on akna ümbruses olnud vahed ehitusvahuga täidetud ning ilmastikutingimuste kätte jäetud. Pikk 34, Järva-Jaani, 2024. Autor Kertu Paal 30. III 2024.
125. Sokli ja seina sõlme on tihendatud ehitusvahuga, kuid sokkel on jäetud viimistlemata. Pikk 29, Järva-Jaani, 2024. Autor Kertu Paal 30. III 2024.
126. Soojustatud ja korda tehtud fassaadiga, kuid vahetamata katusega Pikk 11, Ambla, 2024. Autor Kertu Paal 30. III 2024.

SUMMARY

Preserving the exterior of a reconstructed historic residential building in Aegviidu, Ambla and Järva-Jaani

Kertu Paal

The thesis is related to the European Union's flagship initiative to achieve climate neutrality by 2050. In 2020, Estonia adopted a long-term strategy for the renovation of buildings, which aims to renovate 100,000 residential buildings to energy efficiency class C by 2050. Such a requirement puts the preservation of historic buildings at risk, which are not protected at either national or municipal level. There is therefore a need to provide owners with renovation advice and technical solutions that support the preservation of historic values.

The thesis maps the changes in appearance of historical buildings over approximately hundred years in three Järvamaa settlements: Aegviidu, Ambla and Järva-Jaani. Assesses their suitability based on preserving the value of the buildings and gives recommendations on which solutions should be preferred, while reconstructing historical buildings. The selected buildings are part of the settlements' older building stock, which reflects the development of the areas. The buildings are located in close proximity to each other and carry on the building tradition of the time, which creates a milieu value.

The thesis found that 39 of the 101 buildings in the three Järvamaa settlements had been completely reconstructed, and 29 partially reconstructed, representing together 67% of the sample. It was assumed in the beginning that a complete reconstruction would help to preserve the historic appearance better than reconstructing in stages, as it would allow all the details to be thought through at the same time and the nodes would be solved more correctly. Reconstructing in stages often did not give a coherent-looking result, as the solutions were changed as the work progressed. Partially reconstructed buildings were, as expected, better able to maintain their historic appearance, since at least some of the characteristic details had been preserved.

The main concerns in preserving the historic appearance of the reconstructed buildings were the choice of colour, the choice of windows and the choice of window mouldings. Many of the reconstructed buildings were painted in bright colours that are not characteristic of the historic buildings, or contrary, according to current trend, shades of grey. The choice of windows should be based on the historic window frame. Window mouldings are often overhanging at

the ends, as they were not historically, and the new geometry makes a noticeable difference to the overall appearance of the building.

The thesis contributed to making general conclusions about choices made when reconstructing historic buildings within the framework of Life IP BuildEST project, because the solutions are not only specific to a particular area. More mappings like this need to be carried out to approximately understand the number of buildings that will possibly be reconstructed before 2050.

Lisa 1: Aegviidu valimi tänapäevased ja ajaloolised fotod

AEGVIIDU		
	<p>Tänapäevane foto, Üllar Alevi pildistatud 27. VII 2023. Juhul, kui 30. III 2024 oli seis muutunud, siis on foto autoriks Kertu Paal, sellisel juhul on mäрге juures.</p>	<p>Tiina Lõugase käest saadud ajalooline foto. Juhul, kui mujalt, siis on mäрге juures.</p>
Kanarbiku 11		
Kase 1		
Kase 6		

Kase 8

Kase 9

Kastani 3

Kastani 5

Kastani 6

Kastani 8

Kastani 14

Kastani 15

Kastani 16

Kastani 18

Google Maps tänavavaade aastast 2011,
https://www.google.com/maps/@59.288205,25.6180173,3a,75y,145.36h,90t/data=!3m7!1e1!3m5!1sCL2F_kph1O3JEZY-GD8n8w!2e0!5s20110701T000000!7i13312!8i6656?entry=ttu (vaadatud 26. III 2024).

Kastani 21

Pärna 3

Pärna 4

Pärna 5

Pärna 7

Pärna 16

Pärna 17

Pärna 24

Pärna 27

Papli 1

Piibe mnt 2

Piibe mnt 5
abihoone

Piibe mnt 5

Piibe mnt 7

Piibe mnt 19-1

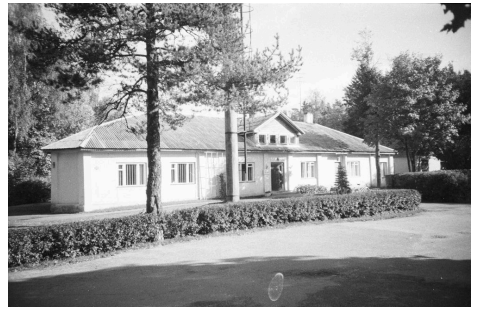
Piibe mnt 21

Piibe mnt 23

Eesti Vabaõhumuuseum SA (EVM) N 380:650, Aegviidu vallavalitsuse hoone, enne Teist maailmasõda J. Mikkeri suusatööstuse hoone. Kättesaadav MuIS, <https://muis.ee/museaalview/2165311> (vaadatud 10. IV 2024).

		 <p>Harjumaa muuseum (HMK) F 5041, Aegviidu vallavalitsus. Kättesaadav MuIS, https://muis.ee/museaalview/1933652 (vaadatud 10. IV 2024).</p>
Raudtee 4		
Raudtee 8		 <p>Autor Mari Loit 4. VI 2013. 2667 Aegviidu jaama elamu 2, 1870. a. – Kultuurimälestiste register, https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=2667 (vaadatud 26. III 2024).</p>
Tamme 19		

Vahtra 9

Vahtra 13

Vahtra 17

Lisa 2: Ambla valimi tänapäevased ja ajaloolised fotod

AMBLA		
	<p>Tänapäevane foto, Üllar Alevi pildistatud 26. VII 2023. Juhul, kui 30. III 2024 oli seis muutunud, siis on foto autoriks Kertu Paal, sellisel juhul on märges juures.</p>	<p>Ajalooline foto, allikas märgitud pildi juurde.</p>
Lai 4		
Lai 5		 <p>930</p> <p>Autor Jakob Pokmann 1928. R. Viljat, Ambla vanadel fotodel. Paide: Kuma, 2006, lk 131.</p>
Lai 6		

Lai 7

Lai 8

Lai 9

Järvamaa Muuseum PM F 3557:104, Lai tänav
Amblas. Kättesaadav MuIS:
<https://muis.ee/museaalview/241631> (vaadatud
10. IV 2024).

Lai 10

Järvamaa Muuseum PM 3557:105, Ambla vaade.
Kättesaadav MuIS,
<https://muis.ee/museaalview/241632> (vaadatud
10. IV 2024).

Lai 12

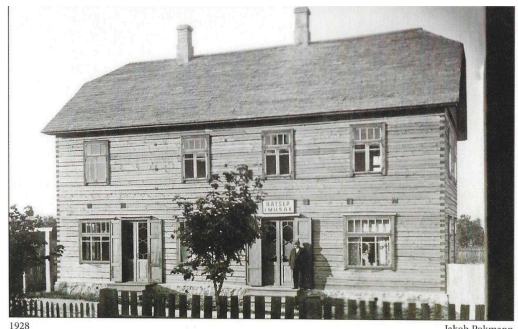

Lai 13

Lai 16

1928

Jakob Pokmann

Autor Jakob Pokmann 1928. R. Viljat, Ambla vanadel fotodel. Paide: Kuma, 2006, lk 128.

Ca 1935

Jakob Pokmann

Autor Jakob Pokmann 1935. R. Viljat, Ambla vanadel fotodel. Paide: Kuma, 2006, lk 129.

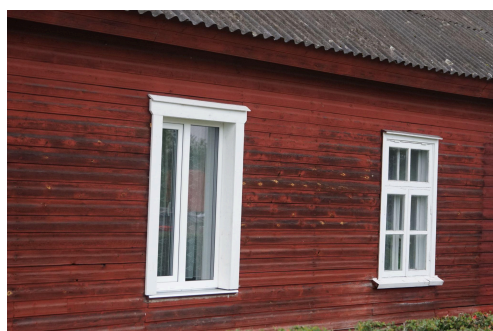
Lai 18

Lai 20

Pikk 1

Pikk 3

Autor Kertu Paal 30. III 2024.

Ca 1930

Jakob Pokmann

Autor Jakob Pokmann 1930. R. Viljat, Ambla vanadel fotodel. Paide: Kuma, 2006, lk 146.

Pikk 4

Järvamaa Muuseum PM F 2433:3, Ambla jalakäijate sild. Kättesaadav MuIS, <https://muis.ee/museaalview/1714138> (vaadatud 10. IV 2024).

Järvamaa Muuseum PM F 2433:19, Ambla vaade remondis palkmaja 1987. Kättesaadav MuIS, <https://muis.ee/museaalview/1714190> (vaadatud 10. IV 2024).

Pikk 5

Järvamaa Muuseum PM F 3557:127, maja
Amblas. Kättesaadav MuIS,
<https://www.muis.ee/museaalview/241654>
(vaadatud 10. IV 2024).

Pikk 7

Pikk 8

Pikk 9

Autor Jakob Pokmann 1939. R. Viljat, Ambla vanadel fotodel. Paide: Kuma, 2006, lk 149.

Järvamaa Muuseum PM F 3557:128, maja Amblas. Kättesaadav MuIS, <https://muis.ee/museaalview/241655> (vaadatud 10. IV 2024).

Pikk 11

Autor Kertu Paal 30. III 2024.

Pikk 12

Pikk 13

Eesti Arhitektuurimuuseum EAM Fk 19167,
elamu Amblas Järvamaal, ehitatud 1939, kaetud
eterniidist sileplaatidega 1950. aasta paiku.

Kättesaadav MuIS,
<https://www.muis.ee/museaalView/3730962>
(vaadatud 10. IV 2024).

Pikk 19

Järvamaa Muuseum PM F 2433:21, Pikk tänav ja Tapa mnt Amblas 1989. Kättesaadav MuIS, <https://muis.ee/museaalview/1714256> (vaadatud 10. IV 2024).

Järvamaa Muuseum PM F 1666:5, fotopostkaart, Ambla laupäev 1949. a. Kättesaadav MuIS, <https://muis.ee/museaalview/1416541> (vaadatud 10. IV 2024).

Pikk 21

Autor Kertu Paal 30. III 2024.

Lisa 3: Järva-Jaani valimi tänapäevased ja ajaloolised fotod

JÄRVA-JAANI		
	<p>Tänapäevane foto, Üllar Alevi pildistatud 27. VII 2023. Juhul, kui 30. III 2024 oli seis muutunud, siis on foto autoriks Kertu Paal, sellisel juhul on märges juures.</p>	<p>Ajalooline foto, allikas märgitud pildi juurde.</p>
Pikk 9		
Pikk 11	 <p>Autor Kertu Paal 30. III 2024.</p>	

Pikk 15

Autor Kertu Paal 30. III 2024.

Google Maps tänavavaade 2018,
<https://maps.app.goo.gl/LhAnLGVaUGFtTocE>
A (vaadatud 22. IV 2024).

Pikk 17

Pikk 21

Järvamaa Muuseum PM F 839, Järva-Jaani ja
Orina mõis 1920. a. Kättesaadav MuIS,
<https://www.muis.ee/museaalView/1285697>
(vaadatud 10. IV 2024).

Järvamaa Muuseum PM F 2940:267,
Järva-Jaani vaade. Kättesaadav MuIS,
<https://muis.ee/museaalview/239713> (vaadatud
10. IV 2024).

Pikk 22

Pikk 24

Pikk 25

Pikk 26

Pikk 27

Pikk 28

Pikk 29

Autor Kertu Paal 30. III 2024.

Autor Kertu Paal 30. III 2024.

Järva-Jaani. – Hansa Antiik,
https://hansaantiik.ee/galleries/jarva-jaani/#!fanncybox/c7d17f38/IMG_0039121.jpg
(vaadatud 12. II 2024).

Järva-Jaani. – Hansa Antiik,
https://hansaantiik.ee/galleries/jarva-jaani/#!fanncybox/caa7d974/IMG_0040118.jpg
(vaadatud 12. II 2024).

Autor Kertu Paal 30. III 2024.

Järvamaa Muuseum PM F 1772:88, Paide
RTK Järva-Jaani universaalkauplus 1984. a.
Kättesaadav MuIS,
<https://www.muis.ee/et/museaalview/1463258>
(vaadatud 12. II 2024).

Järvamaa Muuseumi fotokogu PM F 498:1,
Järva-Jaani kirik 1959.a. Kättesaadav MuIS,
<https://muis.ee/museaalview/1253736>
(vaadatud 12. II 2024).

Järvamaa Muuseumi fotokogu PM F
2940:271, Järva-Jaani vaade. Kättesaadav
MuIS, <https://muis.ee/museaalview/239759>
(vaadatud 12. II 2024).

		 <p>Järva-Jaani kauplus Foto: J. Vali 29.10.2008. Kättesaadav Kultuurimälestiste register, https://register.muinas.ee/public.php?menuID=photolibrary-collection-785&action=view&id=7412&page=1&filter%5Btitle%5D=J%C3%A4rva-jaani (vaadatud 12. II 2024).</p>
Pikk 31a		
Pikk 33		 <p>Autor René Viljat 2015. R. Viljat, Järva-Jaani vald vanadel ja uutel piltidel. Tallinn: Auratrükk, 2015, lk 81.</p> <p>Autor teadmata 1916. R. Viljat, Järva-Jaani vald vanadel ja uutel piltidel. Tallinn: Auratrükk, 2015, lk 80.</p>

Pikk 34

Järvamaa Muuseumi fotokogu PM F 2471:4,
Järva-Jaani elumaja 1987. Kättesaadav MuIS,
<https://www.muis.ee/et/museaalview/1720210>
(vaadatud 12. II 2024).

Järva-Jaani. – Hansa Antiik,
https://hansaantiik.ee/galleries/jarva-jaani/#!fanncybox/95238bd7/IMG_0002144.jpg
(vaadatud 12. II 2024).

Järvamaa Muuseumi fotokogu PM F 839,
Järva-Jaani ja Orina mõis 1920. aastatel.
Kättesaadav MuIS,
<https://www.muis.ee/museaalView/1285697>
(vaadatud 12. II 2024).

		 <p>Järvamaa Muuseum PM F 2940:267, Järva-Jaani vaade. Kättesaadav MuIS, https://muis.ee/museaalview/239713 (vaadatud 12. II 2024).</p>
Pikk 40		
Pikk 43		 <p>Järvamaa Muuseum PM F 498:11, Järva-Jaani vaade, Pikk tänav 1959.a. Kättesaadav MuIS, https://muis.ee/museaalview/1253770 (vaadatud 10. IV 2024).</p>
Pikk 44		

Pikk 45

Pikk 46

Pikk 48

Pikk 49

Pikk 50

Pikk 51

Pikk 53

Pikk 55

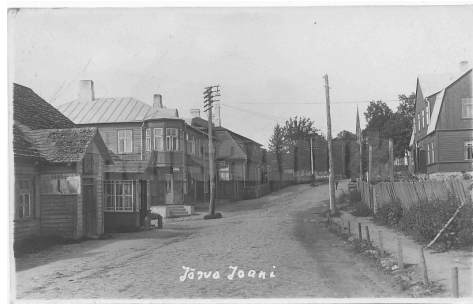
Pikk 60
(endises
numeratsioo
nis 32)

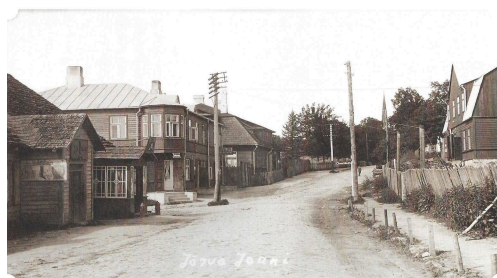
Villem Ernst Kallaspoolik 1917. R. Viljat,
Järva-Jaani vald vanadel ja uutel piltidel.
Tallinn: Auratrükk, 2015, lk 84.

Pikk 62

Järva-Jaani. – Hansa Antiik,
https://hansaantiik.ee/galleries/jarva-jaani/#!fanacybox/353f1763/IMG_0001145.jpg
(vaadatud 13. II 2024).

Johannes Metsis 1930. R. Viljat, Järva-Jaani
vald vanadel ja uutel piltidel. Tallinn:
Auratrükk, 2015, lk 88.

Autor teadmata 1926. R. Viljat, Järva-Jaani
vald vanadel ja uutel piltidel. Tallinn:
Auratrükk, 2015, lk 86.

René Viljat 2014. R. Viljat, Järva-Jaani vald
vanadel ja uutel piltidel. Tallinn: Auratrükk,
2015, lk 89.

Pikk 66

Autor teadmata 1939. R. Viljat, Järva-Jaani vald vanadel ja uutel piltidel. Tallinn: Auratrükk, 2015, lk 98.

Pikk 68

Pikk 70

Pikk 74

Pikk 78

Pikk 80

Villem Ernst Kallaspoolik 1915. R. Viljat, Järva-Jaani vald vanadel ja uutel piltidel. Tallinn: Auratrükk, 2015, lk 102.

René Viljat 2015. R. Viljat, Järva-Jaani vald vanadel ja uutel piltidel. Tallinn: Auratrükk, 2015, lk 103.

Pikk 84

Pikk 86

Pikk 96

Soo 3

Soo 5

Soo 9

Soo 12

Lisa 4: Ankeet

Linn, address *

Linn, tänav ja maja number

Your answer

---

1) Säilinud algupärase detailid

- Voodrilaudis kuni 50%
- Voodrilaudis üle 50%
- Voodrilaudis terviklikult
- Reljeefsed või erilõikega fassaadidetailid (nikerdatud puitdetailid või krohvidekoor)
- Aknad
- Välisuks
- Piirdeliistud
- Akna veelaud
- Sarikad s.h. ehissarikad
- Katusekate
- Räästakarniis või tuulekast
- Korstnapits
- Vihmaveerennid, -torud ja -lehtid

2) Väärtuslike detailide täpsustus

Your answer

---

3) Viimane tervikrenoveerimine *

Hinnanguline ulatusliku renoveerimise aeg (enamik fassaadist, katus, aknad jms)

- Viimase 5 aasta jooksul
- 5-15 aastat tagasi
- 15-30 aastat tagasi
- Rohkem kui 30 aastat tagasi
- Tehtud selgelt osade kaupa
- Renoveerimata

4) Sokli materjal *

- Paekivi
- Maakivi
- Betoon
- Keraamiline tellis
- Silikaattellis
- Krohvitud müüritis
- Sokliplaat
- Ei ole ole näha

5) Sokli kõrgus *

- Kuni 10 cm
- 10 - 20 cm
- 20 - 30 cm
- Kõrgem kui 30 cm
- Null kuni palju (kaldel)

6) Sokli eenduvus seinast

- Sokkel >5 cm tagasiastega fassaadi suhtes
- Sokkel fassaadiga umbes samal tasapinnal
- Sokkel 5-10 cm väljaastega fassaadi suhtes
- Sokkel 10-15 cm väljaastega fassaadi suhtes
- Sokkel >15 cm väljaastega fassaadi suhtes

7) Soklipiirkonna kahjustused

- Puuduv või pehkinud sokli veelaud
- Puudulik või läbi roostetanud sokli veepolek
- Sokli krohvi või kivikaod
- Vetikad soklil
- Katkised sokliplaadid
- Vajumispraod müüritises
- Betoonest sokli kattevalu (küljel ja/või peal)
- Uppunud sokkel
- Other: _____

8) Vihmaveesüsteemi kahjustused

- Deformeerunud vihmaveerenn (kalded valed või paindunud, tilgub renni liitekohast)
- Puuduv/katkine vihmaveetoru/-renn (piisab ühest suuremast kahjustusest)
- Puhastamata rennid (lehed või muu sodi rennides)
- Kõrge vihmaveetoru süliiti (kõrgus maapinnast üle 20 cm või selged kahjustused soklil)
- Puuduvad rennid maapinnal või sadeveekanaliseerimine (kui on põhjustanud kahjustusi)
- Puudub vihmaveesüsteem (ainult kui põhjustanud kahjustusi!)

9) Fassaadi viimistlus *

- Horisontaallaudis
- Peensaetud laudis
- Vertikaallaudis
- Krohv
- Puhasvuugiga tellis
- Looduskivi
- Fassaadiplaat

10) Fassaadi viimistluse olukord *

- Heas korras
- Krohvikahjustused
- Kehva kvaliteediga parandatud krohv
- Tühjad vuugid vms kahjustused krohvimata kiviseinal
- Puitvoodril kooruv värv (min 1 cm värviliistakud lahti)
- Puitvoodril kulunud värv (s.h. krakleerunud)

11) Aknad *

- Vanad puitaknad
- Puitpakettaknad
- Plastikaknad
- Renoveeritud puitaknad
- Koopia puitaknad
- Erinevad aknad

12) Avatäidetega seotud kahjustused/vead

- "Aukus" aknad
- Puuduvad piirdeliistud
- Puuduv või pehkinud veelaud või -plekk
- Hoonega sobimatu kujundusega piirdeliistud
- Hoonega sobimatud välisüksed
- Nõukogudeaegsed kehvad aknad (pole mõistlik restaureerida)
- Plastaknad puitmajal
- Other: _____

13) Katusematerjal *

- Valtsplekk
- Profiilplekk
- Eterniit
- Keraamiline kivi
- Betoonkivi
- Other: _____

14) Muud välised puudused / kahjustused

- Roostes katuseplekk
- Vana eterniitkatus
- Kahjustustega kivikatus
- Pehkinud ehissarikad / -pennid vms dekoratiivsed katuse puitosad
- Hoonega sobimatu lauaprofil
- Erineva profiiliga paigatud laudis
- Lagunev tulemüür
- Taimestik fassaadil

